

Cvičné zadania - GEK + LJ

1. **Charakterizujte poviedku ako žáner, vonkajšiu a vnútornú kompozíciu prozaického diela. Zaraďte jednotlivé ukážky do literárneho obdobia, stručne približte ich dejovú liniu a aplikujte poznatky o poviedke a o kompozícii prozaického diela na uvedených ukážkach.**

Poviedka - epický žáner, krátky rozsah, spracováva jednu udalosť, ma len 1 zapletku, postavy vyhranené, nemenia sa, sú rovnaké na konci a na začiatku.

Vonkajšia kompozícia prozaického diela

ODSEK je najmenšia nadvetvná textová jednotka, významovo ucelená a formálne (graficky) vyčlenená. Členenie textu na odseky má význam pre jeho prehľadnosť, zrozumiteľnosť, zdôraznenie niektorých myšlienok.

KAPITOLA je vyššia jednotka ako odsek, rozsiahlejšia a tematicky uzavretejšia, (očíslovaná, názov, názov a očíslovanie, neoznačená)

DIEL (dilógia, trilógia, tetralógia, pentalógia,...), každý diel je samostatný príbeh, čitateľ môže/nemusí pokračovať v čítaní ďalšieho dielu.

Vnútorná kompozícia prozaického diela – vnútorné členenie textu

- 1) Expozícia: úvod, oboznámenie s prostredím, dejom
- 2) Kolízia: zápletku, zauzlenie deja,
- 3) Kríza: konflikt, stupňovanie, vyvrcholenie,
- 4) Peripetia: obrat, nečakané, spomalenie
- 5) Katastrofa: záver, riešenie konfliktu

Priklady:

Maco Mlieč ; Kritický Realizmus ; Jozef Gregor Tajovský ; Autor v Macovi Mliečovi zachytáva život a životné podmienky najbiednejšieho človeka, ktorý sa nedokáže sám brániť. Kritizuje zdieranie pracovitého človeka a ľahostajnosť voči slabším. ; Obsah: Maco celý život pracoval pre gazdu a dostaval za to len almužnu. Jedného dňa umrie a gazdovy dojde ako moc bol pre neho dôležitý, To je ukazane cez veľký pohreb ktorý mu zostrojili.

Keď bačik z chochoľova umrie ; Realizmus ; Martin Kukučín ; Príbeh je veľmi jednoduchý. Poukazuje na klamstvo, vystatovania sa pred inými a nenásytnosť po bohatstve. Chvália sa tým, že majú všetko hoci nemajú nič. ; Obsah: Ondrej Tráva vybaví v krčme s Adušom výhodný obchod, ktorý mali dokončiť na ďalší deň ale keď si Ondrej príde po jačmeň a oveš Aduš sa hraje ako keby sa žiaden obchod nestal. Ondrej napokon aj zisťuje že to nieje prvý krát čo sa to stalo. Ondrej mu vyhodil na oči jeho život a Aduš sľúbil, že vráti všetky zlatky do týždňa. Ondrej Tráva to pochopí a rozhodne sa počkať na svoj závdavok do ďalšieho jarmoku. A naozaj sa dočkal. Na najbližšom jarmoku Aduš všetky peniaze vrátil. O nejaký čas dekan z Chochoľova umiera a je pochovaný pod jasene v Domaniciach, no Aduš nedostal to, čo si navymýšľal.

Rysava jalovica ; Realizmus ; Martin Kukučín ; Obsah: Adam Krt mal na jarmoku kúpiť kravu, čo sa mu nepodarilo a zastavil sa v krčme aj keď mu to jeho žena zakázala. V krčme stretne Adama Trnku, ktorý mu predá jalovicu. A ako tak sedia v krčme a pijú na zmierenie jalovicu si odvedie Krtova žena. A tu vzniknú humorné situácie, ktoré vyplývajú aj z charakteru postavy Adama Krta. Kukučínov humor je plný láskavosti a súcitu s ľudskými slabosťami. Hoci je Adam výzorom komický, predsa z neho preniká ľudskosť a добрota.

2. Charakterizujte román ako žáner, druhy románov podľa rôznych kritérií, typy rozprávača, horizontálne členenie prozaického textu: pásmo rozprávača, pásmo postáv. Aplikujte poznatky o danej problematike na konkrétnych ukážkach.

Román – Veľký rozsah, najznámejší a najrozšírenejší súčasný prozaický žáner, pestrosť z hľadiska obsahu, kompozícia a štylistika prostriedkov, zložitý dej, veľa postáv, zložené vzťahy medzi nimi, delí sa podľa viacerých kritérií (povaha deja, čas deja, téma)

Romány podľa témy

- biografický/životopisný román ; L. Nádaši-Jégé: Cesta životom
- detektívny román ; A. Christie: Vraždy podľa abecedy
- didaktický román ; J. I. Bajza: René mláďenca príhodi a skúseností
- dievčenský román ; T. Vansová: Sirota Podhradských ; L. M. Montgomery: Anna zo Zeleného domu
- dobrodružný román ; D. Defoe: Robinson Crusoe
- fantastický román ; J. R. R. Tolkien: Pán prsteňov
- historický román ; A. S. Puškin: Kapitánova dcéra ; L. N. Jégé: Adam Šangala
- psychologický román ; F. Dostojevskij: Zločin a trest ; F. Mauriac: Thérèse Desqueyrouxová
- rodinný román ; J. Austen: Pýcha a predsudok
- román pre mládež ; K. Jarunková: Jediná
- román-kronika ; F. Hečko: Červené víno
- sociálny/spoločenský román ; M. Kukučín: Dom v stráni ; J. Jesenský: Demokrati
- sociálno-psychologický román ; M. Urban: Živý bič
- vedecko-fantastický román ; K. Čapek: Válka s mlouky
- vojnový román ; E. M. Remarque: Na západe nič nové ; J. Hašek: Osudy dobrého vojáka švejka za svetové války

Romány podľa časového určenia deja

- historický román
- román zo súčasnosti
- utopický román

Romány podľa výpovednej formy formy

- autobiografický román
- dialogický román
- román vo forme denníkových zápiskov
- komorná forma románu
- románové cykly
- román-rieka
- román vo forme listov
- román v románe
- trilógia

Romány podľa literárneho obdobia

- staroveký
- stredoveký
- renesančný
- barokový
- klasicistický
- romantický
- realistický
- expresionistický
- naturalistický
- francúzsky nový román
- socialistickorealistickeý
- postmoderný

Typy rozprávača

- **Vševidiaci (autorský)** - klasický rozprávač v klasickom románe, všetko vie, všetko pozoruje, pozná vonkajší príbeh ako aj vnútorný svet postáv (3.os.,sg, min. č.) ; Balzac: Otec Goriot
- **Personálny rozprávača** - dosť podobný autorskému, ale je ohraničený jedinou postavou, prostredníctvom ktorej vidí sve postavy - nekomentuje vnútorné prežívanie ostatných postáv (3.os, sg, min. č.) ; Cíger Hronský: Jozef Mak
- **Priamy (subjektívny, ja - rozprávač)** - typický viditeľný rozprávač, je to jedna z postáv diela, väčšinou rozpráva svoj vlastný príbeh, alebo je svedkom, účastníkom deja, môže byť hlavnou postavou, vyjadruje SVOJE vnútorné prežívanie, ostatné postavy charakterizuje iba navonok (1.os,sg, min. Alebo prítomný čas) ; E.M. Remarque: Na západe nič nového
- **Oko kamery** - je zameraný na vonkajšie znaky, črty, činy postáv, vôbec sa nezaujíma o vnútorné prežívanie, všíma si iba neverbálnu komunikáciu (mimiku, gestá), snaží sa to preniesť do dialógov - tento typ rozprávača sa snaží byť zážitkový, viacvýznamový- dáva priestor čitateľovi dotvárať si vnútorný svet postáv.
- **Spoločlivý rozprávač** je ten, kto súhlasí s autorom, čitateľ mu verí a dokáže sa s ním stotožniť
- **Nespoločlivý (falošný)** ; J. D. Salinger: Kto chytá v žite ; nerozpráva v duchu autora, je s ním v rozpore môže to byť napr.: - dieťa alebo človek, ktorý ma iný vek ako ľudia v príbehu
- má predsudky voči rase, triede, pohlaviu
- má nízku inteligenciu
- trpí halucináciami, je drogovo závislý
- má osobnostné chyby(patologický hráč, trpí narcizmom)

PÁSMO POSTÁV:

PRIAMA REČ - graficky odlišená úvodzovkami, pomlčkami, vydeľuje do samostatného odseku a zvyčajne je uvedená uvádzacou vetou. Má podobu reálnej reči, v ktorej sa používajú aj nespisovné prvky – táto jazyková rôznorodosť slúži na charakteristiku postáv, objavujú sa v nej všetky slovesné časy.

PÁSMO ROZPRÁVAČA:

Z obsahového hľadiska pásmo rozprávača predstavujú prehovory rozprávača, v ktorých sa rozvádza vonkajší príbeh, opisuje sa prostredie, postavy a ich konanie a prípadne sa charakterizuje aj ich vnútorné rozpoloženie.

3. Charakterizujte jednotlivé literárne druhy a literárne žánre. Zaradíte ukážky k literárnemu druhu a literárnemu žánru. Svoje tvrdenia doložte argumentmi.

Lyrika	Epika	Dráma
verš (rytmus)	próza	verš/próza
nedejovosť	dejovosť	dejovosť
gnómický čas	minulý čas	prítomný čas
statické motívy	dynamické motívy	dynamické motívy
monologickosť	dialogickosť	dialogickosť
obraznosť	hovorovosť	hovorovosť/obraznosť
opis, reflexia(úvaha)	rozprávanie	dianie(akčnosť)
nesujetovosť	sujetovosť	sujetovosť

Lyrické žánre

Klasické lyrické žánre:

- Óda – oslavná báseň (viaže sa na významnú osobnosť – Sôpha, Óda na Afroditu)
- Príležitostná báseň – viaže sa na výnimočnú časovú udalosť – P. O. Hviezdoslav, Krvavé sonety (podnetom je udalosť)
- Hymna -druh ódy – J. Matuška, Nad Tatrou sa blýska
- Elégia (žalospev) – báseň smutného obsahu – J. Kollár, Slávy Dcéra
- Epigram – stručná báseň vyjadrujúca životnú pravdu – Slovenské dvojnásobné epigrammata
- Idyla (selanka) – báseň oslavujúca život v prírode, dedinský život – krása roľníckeho života
- Žalm – náboženská pieseň smutného obsahu
- Pieseň – najrozšírenejší typ básne, spája poéziu s hudbou
- Sonet – najznámejšia forma, má záväzný počet veršov (14), člení sa 4-4-3-3 alebo 4-4-6. Jeden sonnet vyjadruje 1 ucelenú myšlienku. – P. O. Hviezdoslav, Krvavé sonety
- Iné...

Novšie lyrické žánre: (19. – 20. storočie)

- Pásmo – žáner modernej poézie, veľký rozsah, polytematickosť, zdanlivo nesúvisia témy sa radia voľne, spája ich hlavná téma – Alkoholy – pásmo
- Kaligram – (grafické pieseň) text básne je usporiadaný do obrázka
- Iné...

Epické žánre

Klasické epické žánre:

- **báj** (mytológia/bájoslovie) pokladá sa za najstaršiu formu ľudovej slovesnosti, každý národ má svoj okruh bájitopenie Morény
- **epos** (epopeja) epos slovo, reč je rozmerná epická veršovaná skladba so širokým záberom deja a udalostí o hrdinských činoch legendárnych hrdinov prípadne bohov, pred románom bol najväčším a najreprezentatívnejším žánrom - Epos o Gilgamešovi
- **balada** žáner krátkeho rozsahu, smutný až pochmúrny dej, tragický záver, dej je v náznakoch, tajomnosť, fantastickosť, poznáme ľudové a umelé balady - ľudová balada- Išli hudci horou, Išlo dievča po vodu, umelá balada - Ján Botto, Lucijný stolček
- iné...

Novšie epické žánre:

- **legenda** - žáner obdobia stredoveku, náboženský charakter, hlavná postava je svätec, legenda hovorí o jeho živote, dejú sa v nej zázraky. Postava je idealizovaná - silne veriaci, múdry a žijúci asketicky (odriekavo) - Maurius, Legenda o sv. Svoradovi a Benediktovi
- **rozprávka** - žáner ľ. slovesnosti, boj dobra a zla, ustálený začiatok, víťazstvo dobra v závere, potrestanie zla
- **povešť** - žáner 1. slovesnosti, reálny základ (udalosť, osobnosť, miesto) a fikcia autora
- **bájka** - vymyslený príbeh s výchovným zacielením, v ktorom zvieratá alebo neživé predmety konajú ako ľudia - Ezop
- iné...

Súčasný epický žáner:

- **poviedka** - krátky rozsah, spracúva 1 udalosť, má len 1 zápletku, postavy vyhranené, nemenia sa
- **-román** - veľký rozsah, najznámejší a najrozšírenejší súčasný prozaický žáner, pestrosť z hľadiska obsahu, kompoz. a stylist. prostriedkov, zložitý dej, veľa postáv, zložité vzťahy medzi nimi, delí sa podľa viacerých kritérií (povaha deja, čas deja, téma)
- **novela** - stojí medzi poviedkou a románom
- **-komiks** - žáner pozostávajúci zo sledu obrázkov, zverejňujú sa v časopisoch a novinách na pokračovanie, zrodil sa v USA
- **horor-žáner**, ktorý vyvoláva zdesenie, hrôzu a strach, rozšíril sa v nedávnom čase
- patria sem aj iné žánre....

Dramatické žánre

Klasické dramatické žánre:

- tragédia-najstarší dramatický žáner, hlavným znakom je boj jednotlivca s nepriateľskými silami, hlavný hrdina zomrie, končí tragicky -
- komédia-podstatou je komickosť s cieľom vyvolať smiech, základný dramatický žáner spolu s tragédiou

Súčasnú dramatické žánre:

- veselohra-novodobá komédia, niektorí autori uvádzajú rozdiel, v komédii sa postavy tvária vážne a sú vyhranené, vo veselohre vedia o svojej smiešnosti a strieľajú si zo seba
- -fraška - druh komédie, prevláda situačná komika a zveličenie
- kabaret - mála forma humoristicko-satirická, dôležitá úloha konferenciera
- muzikál - moderný hudobný žáner spája slovo, spev, tanec, veľkoleposť, vznikol v USA
- opera hudobný žáner, text sa realizuje spevom a hudbou
- opereta - hudobný žáner, striedajú sa v nej hovorené časti a spev
- činohra (dráma) -18.-19. stor., rieši vážne spoločenské témy (daného obdobia), nekončí tragicky-J. G. Tajovský, Statky zmätky
- patria sem aj iné žánre...

4. Vymenujte obdobia periodizácie svetovej a slovenskej literatúry a časovo ich ohraničte. Vyberte jedno obdobie a stručne ho charakterizujte. Zaradte jednotlivé ukážky ku konkrétnej literárnej perióde.

Periodizácia literárneho vývoja

Periodizácia literárneho vývoja usporiadanie jednotlivých období v literatúre z časového hľadiska chronologicky, (tak, ako jednotlivé obdobia za sebou nasledovali).

1. Svetová literatúra:

- Stredoveká literatúra (3 tis. p. n. l. – 5. St. n. l.) ; (3. tis p. n. l. 5. st. n. l.) orientálna literatúra (sumerská, akadská, staroegyptská, hebrejská, indická) antická ; (700 p. n. l. 5. st. n. l.) grécka, rímska
- Stredoveká literatúra (5. - 15 st.)
- Humanistická a renesančná literatúra (14-17 st.)
- Baroková literatúra (16.18. st.)
- Klasicizmus (17-18. st.)
- Preromantizmus a romantizmus (koniec 18. st polovica 19. st.)
- Literárna moderna (koniec 19. st. začiatok 20. st.)
- Realizmus (koniec 19. st. začiatok 20. st.)
- Medzivojnová literatúra (1918-1945)
- Literatúra po roku 1945, súčasná lit.

2. Slovenská literatúra:

- **Staršia slovenská literatúra (800-1780)**
- Stredoveká literatúra (800-1500)
- Humanistická a renesančná lit. (1500-1650) –
- Baroková lit. (1650-1780)
- **Novodobá slovenská literatúra (1780-1905)**
- Klasicizmus (1780-1830)
- Preromantizmus a romantizmus (1830-1850)
- Od romantizmu k začiatkom realizmu (1850-1875)
- Realizmus (1875-1905)
- **Slovenská lit. 20. storočia (1905-súčasnosť)**
- Slovenská lit moderna (1905-1918)
- Medzivojnová literatúra (1918-1945)
- Literatúra po roku 1945 (1945-1989)
- Súčasná slovenská literatúra (od roku 1989)

5. Charakterizujte antickú – grécku a rímsku literatúru, časovo ju ohraničte. Nájdite v ukážkach charakteristické znaky diela starovekej literatúry. Uveďte konkrétne príklady na prítomnosť gréckej mytológie v našej civilizácii.

Antická literatúra (700 p. n. l. – 5. st. n. l.)

Hrdina starovekej lit.: nie je to jednoduchý človek, ale panovník, hrdina obdarený veľkou silou, odvahou, mýtické a polomýtické postavy. Takíto hrdinovia sa nachádzajú v epických dielach (epos) alebo v antických drámach (tragédia).

Do deja často zasahujú bohovia, ktorí raz pomáhajú inokedy škodia.

Grécka literatúra

Epika Eposy:

- Homér-Ilias -dobýjanie mesta Trója, ktoré Gréci dobyli po 10-ročnom obliehaní pomocou dreveného koňa, ktorého si Trójania sami vtiahli do mesta. Gréci mesto zrovnali so zemou, ľudí zajali alebo vyvraždili (vystupuje tu grécky hrdina Achilles)
- -Homér-Odysea - hrdina Odysseus putuje, nemôže sa vrátiť domov, je podrobený skúškam, ktoré mu pripravujú bohovia, nakoniec príde domov do svojho kráľovstva v Itake.

Bájkky:

- Ezop - Bájka o psovi a levovi, Bajka o levovi a myši, Bájka o vrane a krčahu s vodou,

Dráma Komédie:

- -Aristofanes-Lysistrata je protivojnová komédia, hlavnými hrdinkami sú ženy, ktoré sa rozhodli ukončiť vojnu sexuálnym štrajkom.

Tragédie:

- -Sofokles - Antigona - Prvýkrát bola hraná v Aténach v roku 442 pred Kr. Dielo Antigona nadväzuje na udalosti v diele Kráľ Oidipus a Oidipus na Kolóne.
- Euripides - Medea - Je založená na mýte o Iasonovi a Medei a prvýkrát bola hraná v roku 431 pred Kristom ako súčasť trilógie; dve ďalšie hry sa nezachovali. Dej sa sústreďuje na činy Medey, bývalej princeznej z kráľovstva Kolchidy, a manželky Iasona; jej postavenie v gréckom svete je ohrozené, keďže ju Jason opúšťa kvôli gréckej princeznej z Korintu. Medea sa pomsti Jasonovi tým, že zavraždí jeho novú manželku, ako aj svojich dvoch synov, a potom utečie do Atén, aby začala nový život.

Rímska literatúra

Je mladšou, pokračovanie a rozvinutie gréckeho odkazu.

Epika Eposy:

- Vergilius - Aeneis (Eneida) - je báseň napísaná medzi rokmi 29 a 19 pred Kr. Je to najznámejšia epická báseň rímskej literatúry. Je napísaná v 12 spevoch a je to vlastenecký epos oslavujúci jednak starobylosť rímskeho národa a jednak panujúceho cisára Augusta

Lyrika Poézia:

- Vergilius - Bucolica - pastiersky idyly (selanky - poézia, ktorá oslavuje voľný život pastierov a spätosť človeka s prírodou) krása roľníckeho života
- Vergilius napísal spolu tri básnické skladby: Bucolica (Bukoliky, plesnes pastierskou tematikou), Georgica (Georgiky, básne s roľníckou tematikou) a hrdinský epos Ainels (Enneida), ktorý sa stal národným rímskym eposom.
- Ovidius - Metamorfózy - (básnické spracovanie gréckych a rímskych mýtov, základom ktorých je premena) Orteus a Eurydika
- - Horácius - lúboštná poézia ; Kým si mladý

Cicero - rozvíja sa aj rečníctvo – politické reči

Caesar - historiografia – dejepisectvo

Súčasnosť: Filmy: asi 100 filmov o herkulesovy, Jason a argonauti

Príslovia: Achillova päta, Tantalove muky, Heraklovska práca, Pandorina skrinka, Sifyfovská práca

6. Zaradíte slovenskú stredovekú literatúru do príslušného obdobia vo vývine svetovej literatúry. Charakterizujte podmienky vzniku staroslovienskej kultúry a vysvetlite pojmy starosloviensčina, hlaholika a cyrilika. Nájdite v ukážkach charakteristické znaky diela stredovekej literatúry.

Slovenská stredoveká literatúra (800 – 1500) na rozhraní svetovej stredovekej a svetovej humanistickej a renesančnej literatúry.

Starosloviensčina je najstarší zachovaný slovanský jazyk, ktorý vznikol v 9. storočí v okolí Solúna. Vtedy ho na naše územie, konkrétne na Veľkú Moravu, priniesli kresťanskí misionári Konštantín (Cyril) a Metod.

Hlaholika 1. Slovanské písmo, ktoré vytvorili Konštantín.

Cyrilika; písmo, ktoré stvorili Cyrilovi uční po tom ako zomrel. Neskôr z nej vznikla Azbuka.

Charakterizujte podmienky vzniku staroslovienskej kultúry: vznik starosloviensčiny a hlaholiky, príchod kresťanskej viery (preloženie biblie a prvé texty, ktoré priniesli solúnsky bratia).

Charakteristické znaky diela stredovekej literatúry:

Určitý typ lit. hrdinu: Typizácia postáv

Feudálna: šľachtic, bojovník, rytier = mal idealizované vlastnosti oddaný, verný kráľovi, odvážny, smelý a obranca dóm. Rytiersky epos : Pieseň o Rolandovi – 14. Stor., franc. lit.

Náboženská: svätec, pustovník, askéta, = múdri, silno veriaci, žijúci odriekavo (asketicky). Napr. Mních = žije niekde od civilizácie, odopiera si veci

- Vzorom je biblia

Imitácia: postup pri ktorom autori preberali celé časti z biblie, nepovažovalo sa to za neschopnosť autora.

Topika: častým preberaním celých častí z biblie sa stali niektoré vety, myšlienky ošúchané, topické, nič nehovoriace.

Umelecká tvorba zobrazovala pozemský svet a život vo vzťahu k metafyzickým, náboženským ideálom, vo všeobecnosti, nie jedinečnosti. Prevládala predstava o nemenlivosti. Literárne diela mali polysémantický význam (doslovný, tropologický, alegorický, analogický).

Legenda o svetom Svoradovi a Benediktovi (Maurus) ; Životopis svätého Konštantína (pravdepodobne Kliment) ; Životopis svätého Konštantína (moravsko-panónske legendy) ; Proglas (Konštantín) ; Život svätého Metoda (pravdepodobne Gorazd)

7. Charakterizujte pojmy dráma, základné dramatické žánre, moderné dramatické žánre, vonkajšie a vnútorné členenie dramatického textu, divadelná hra. Poznatky aplikujte na konkrétnych ukážkach. Rozlíšte monológ, dialóg, repliku, časť ľubovoľnej ukážky pretransformujte na text prozaický.

Dráma je jeden z troch základných literárnych druhov, popri lyrike a epike. Vznikla v starovekom Grécku z náboženských osláv Dionýza, boha plodnosti a vína. Vyvinula sa z dialógu medzi hercom a zborom.

Základné Dramatické žánre :

Klasické dramatické žánre:

- **tragédia**-najstarší dramatický žáner, hlavným znakom je boj jednotlivca s nepriateľskými silami, hlavný hrdina zomrie, končí tragicky
- **komédia**-podstatou je komickosť s cieľom vyvolať smiech, základný dramatický žáner spolu s tragédiou

Súčasný dramatický žánre:

- **veselohra**-novodobá komédia, niektorí autori uvádzajú rozdiel, v komédii sa postavy tvária vážne a sú vyhranené, vo veselohre vedia o svojej smiešnosti a strieľajú si zo seba
- **fraška** - druh komédie, prevláda situačná komika a zveličenie
- **kabaret** - mála forma humoristicko-satirická, dôležitá úloha konferenciera
- **muzikál** - moderný hudobný žáner spája slovo, spev, tanec, veľkoleposť, vznikol v USA
- **opera** - hudobný žáner, text sa realizuje spevom a hudbou
- **opereta** - hudobný žáner, striedajú sa v nej hovorené časti a spev
- **činohra (dráma)** -18.-19. stor., rieši vážne spoločenské témy (daného obdobia), nekončí tragicky-J. G. Tajovský, Statky zmätky

vonkajšie členenie dramatického textu : člení sa na dejstvá, tie sa členia na výstupy a tie sa deli na jednotlivé prehovory postáv (monológy a dialógy)

vnútorné členenie dramatického textu :

- v klasickej dráme rozlišujeme tieto základné fázy:

1. expozícia (úvodná časť)
2. kolízia (zápletká)
3. kríza (konflikt, vyvrcholenie)
4. peripetia (nečakaný dejový zvrät)
5. katastrofa (rozuzlenie)

Divadelná hra : je dramatické literárne dielo, ktoré je vhodné na divadelné predvádzanie

- divadelná hra sa realizuje na špeciálne upravenom priestore – javisku.

monológ = prehovor jednej postavy, Premet myšlienky postavy na publikum

dialóg = prehovor viacerých postáv

replika = reč jedného hovoriaceho v dialógu

časť ľubovoľnej ukážky pretransformujte na text prozaický:

ORIEŠKA (zľaknutý): Preboha!

CAPKOVÁ: Veru tak, pán rector. Neraz som myslela, že sú už naveky rozkmotrené tie samopašnice; ale tu ho máš! O chvíľu zase sedia spolu pri klavíri a vierhändig tak nemilosrdne naň bijú, až struny pukajú.

ORIEŠKA: Ha, ha, ha!

CAPKOVÁ: A keď sa na nevinnom klavíri tak vyvršili, tu sa zrazu schytia, und Gott verzeih' mir — chlapské širáky si na hlavy postaví, na paripy sadajú a ako dáke strigy po záhrade rajtujú.

=====

“Preboha!” povedal zľaknuto Orieška.

“Veru tak, pán rector. Neraz som myslela, že sú už naveky rozkmotrené tie samopašnice; ale tu ho máš! O chvíľu zase sedia spolu pri klavíri a vierhändig tak nemilosrdne naň bijú, až struny pukajú.” Konštatovala pani Capková.

“Ha, ha, ha!” zasmial sa Orieška.

“ A keď sa na nevinnom klavíri tak vyvršili, tu sa zrazu schytia, und Gott verzeih' mir — chlapské širáky si na hlavy postaví, na paripy sadajú a ako dáke strigy po záhrade rajtujú.”

Dielo: Ján Palárik – Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch

8. Charakterizujte humanistickú a renesančnú literatúru, časovo ju ohraničte, zaradíte do kontextu svetovej literatúry. Vysvetlite pojmy humanizmus a renesancia. Ktoré udalosti ovplyvnili v tomto období zmenu pohľadu na človeka? Poznatky aplikujte na ukážkach.

Humanistická a renesančná literatúra: (14.-17. Stor.). Stojí medzi Stredovekou a Barokovou literatúrou.

Z literárnych druhov sa rozvíja lyrika = sonet, epika = román novela, dráma = tragédia, komédia.

Humanizmus = záujem o človeka, radostné prežitie života človeka, každodenný život, nie orientácia na to čo bude po smrti.

Renesancia = znovuzrodenie, obnova, záujem, návrat k antike (nieje však možné sa vrátiť, k tomu čo bolo prekonané a tak to je len návrat k hodnotám antiky). Autori sa inšpirovali dielami z antiky. Vzdelanci študovali pamiatky a dokumenty z antiky.

Udalosti: doba objavov - knihtač (15. St.), objavenie Ameriky (1492), heliocentrizmus (kopernik), Kompas. Začalo to v taliansku. Rozvíjajúci sa obchod pripustil aj šíreniu nápadov, vedomostí a skuseností. Bola to ideálna doba prechodu z feudálnej doby na kapitalistickú. V popredí boli meštania (obchodníci), Vznik miest a manufaktúr, nový záujem o bádanie.

Diela: W. Shakespeare – Hamlet, Rómeo a Júlia,.. F. Petrarca – Sonety pre Lauru (Spevník)

M. de Carvantes Saavedra – Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha

9. Charakterizujte barok ako literárny smer, časovo ohraničte, vysvetlite pojem barok, ozrejmite barokové protiklady. Vysvetlite didakticko-reflexivnu poéziu. Pracujte s ukážkou, aktualizujte jej myšlienky pre dnešok. Určte vonkajšiu kompozíciu básne a znaky sylabického veršového systému.

Lit. smer: (VERITAS VANITATUM = márnosť nad márnosť = všetko je prchavé, márne), strach zo smrti, zároveň túžba po večnom živote

Dekoratívnosť (prílišna ozdobnosť až prezdobnosť, deformovanie skutočnej krásy)

Pompéznosť (nádhera)

Patetickosť (nadnesenosť)

V literatúre sa to prejavovalo hromadením umeleckých prostriedkov (symboly, hyperboly,...)

Barok: najskôr sa rozvíjal v Španielsku a Taliansku, presúva pozornosť na nadpozemský život (dôvodom boli nepriaznivé spol. podmienky, mor, mocenské boje, vpády turkov, 30. ročná vojna 1618-1648, ľudia strácajú istoty a obávajú sa čo bude, vznik protestantskej a anglikánskej cirkvi.

barokové protiklady:

1. na jednej strane duchtivosť po svetskej nádhere a na druhej strane ničotnosť, pominuteľnosť. Človek sa na jednej strane upína k životu, chce využiť všetko čo mu život ponúka, ale na druhej strane si uvedomuje, že všetko sa raz minie.
2. pozemská naturalistická zmyslovosť a oproti nej náboženský mysticismus. Človek vníma svet všetkými zmyslami, ale neistá doba ho vedie k tomu, že niekedy sa obracia na nadpozemský svet.
3. emocionálnosť a precítenosť oproti patetickosť.
4. zanikajú staré lit. žánre, vznikajú nové lit. žánre.

Vysvetlite didakticko-reflexivnu poéziu:

- mravoučná, nabáda k ušľachtilým postojom
- sám básnik rozjíma nad tým, čo ho trápi
- diela tvoria najmä prebásnené príslovia s mravoučnými zásadami a návodmi
- spočiatku sa zachovali len ako rukopisy, neskôr putovali do tlače

medzi najvýznamnejších predstaviteľov patrili:

- Ján Sekáč (Láskavé karhaní smíšnopochabých svetských mravú)
- Peter Benický (Slovenské verše)
- Ján Amos Komenský

Sylabický veršový systém je jedným z piatich veršových systémov:

- časomerný – najstarší, antika
- sylabický – rovnaký počet slabík
- sylabo-tonický – využíva stopovú organizáciu verša
- voľný verš – moderný, nemusí sa ani rýmovať

Znaky sylab. v. š.:

- **Izosylabizmus** – rovnaký počet slabík vo veršoch
- **Združený rým** (AABB)
- **Dieréza** – intnačná prestávka (II)
- **Rytmicko-syntaktický paralelizmus** – 1 verš = 1 myšlienka

Hugolín Gavlovič Valaská škola – mravúv stodola

- je to rozsiahla veršová skladba
- Valašská škola - je to životná múdrosť skúsenosť spísaná medzi pastiermi
- mravuv stodola = sú to mravné ponaučenia a praktické rady o životných otázkach na základe náboženských, svetských a morálnych zásad
- celá skladba obsahuje 12 9812 veršových strof, kt. chcel autor pôsobiť namiesto kázní
- súbor rád poskytoval čitateľovi encyklopedickým spôsobom v skladbe má vplyv ľudová slovesnosť

Autor rieši tri okruhy problémov:

- a) vzťah jednotlivec - boh
- b) vzťah k blížnemu
- c) vzťah celej spoločnosti

- 14** Sladký je chren červíčkovi, || když se v nem uláhne, **A**
14 a jak z neho kdy vyleze, || zas se k nemu táhne. **A**
14 Sladká je vlast' člověkoví, || v kteréj se narodí, **B**
14 kterou sladkost' v člověkoví || prirodzenost' plodí. **B**

- človeku je najbližšia Krajina, v kt. sa narodí a aj keď z nej odíde tak potom sa chce vrátiť späť aj keď len na chvíľu

Blázen je, kdo před jinými vlast' svú potupuje,
s potupením svoje vlastní cudzú vychvaluje.
Kdo vlast' svoju potupuje, i sám seba haní,
nevdečný je, kdo úctivost' svej matky nebrání.

- nemáme nadávať na svoju vlasť a rozprávať o nej zlé veci, pretože aj my sme súčasťou

Když je vlast' v neúctivosti, i ten bez cti bývá,
který v neúctivej vlastní narodení mívá.

- preberáme veľa zvykov z iných krajín

A tým větší pro nevdečnost' potupení získá,
jak nálezky, cudzé mravy do svej vlastní vtiská.

10. Charakterizujte pojmy lyrika, lúbostná lyrika, reflexívna lyrika, duchovná lyrika. Pracujte s jednotlivými ukázkami, zaradte ich k jednotlivým druhom lyriky. Nájdite v ukázkach rôzne umelecké prostriedky.

Lyrika: je jeden z troch základných druhov umelekej literatúry spolu s drámou a epikou.

V lyrike sa predváža autorov vzťah ku skutočnosti ako bezprostredný zážitok, vyjadrovanie subjektívnych reakcií, pocitov, nálad a myšlienok.

Na rozdiel od epiky a drámy lyrika pri práci s témou nerešpektuje časovú následnosť (je nesujetová, nedejová, Gnomicky čas). Čas v lyrike sa nepohybuje od minulosti k budúcnosti, nemá príznaky uplývania, lyrický zážitok pociťujeme ako trvale platný.

Najvlastnejšou formou lyrického prejavu je verš.

Lúbostná lyrika: Téma lásky k žene v literatúre bola aktuálna v každej dobe. Autori zobrazovali ženu ako matku, milenku, symbol vlasti, rovnocennú partnerku

SLÁVY DCERA (JÁN KOLLÁR) = *Lužický Srby, osud slovanov*

Ai, zde leží zem ta, před okem mým selzy ronícím,
někdy kolébka, nyní národu mého rakev.
Stoj noho! posvátná místa jsou, kamkoli kráčíš,
k obloze, Tatry synu, vznes se, vyvýše pohled.

Reflexívna lyrika: V reflexívnej lyrike básnik uvažuje a zamýšľa sa nad tým, čo ho trápi, čo sa ho bezprostredne dotýka (citové problémy, spoločenské problémy...).

CVÁLAJUČE DNI (JÁN SMREK) = polytematická zbierka, v ktorej dominuje radosť zo života, spontánnosť, optimizmus, citová úprimnosť a sviežosť.

Bujní žrebci, neosedlaní
— nezasiahne ich blesk —
ženú sa vpred,
ženú sa vpred,
kopyty rozbíjajú lebky
a nechávajú za sebou
dokaličené ľudské mŕtvoly.

Duchovná lyrika: pridriava sa náboženskej tematiky, prežívanie osobných a spoločenských problémov, slabší záujem o autorovu osobnú sociálnu a národnú problematiku, má pochmúrny tón. Náboženská lyrika- používaná na liturgické účely

Napr.: Proglas (Konštantín)

Proroci vravia: Slepí uvidia,
zafujú hluchí Slovo Písma z neba.
Boh aj vám ukázať chce svoju tvár.
Slovieni, pofúvať to Slovo treba!
Hospodin posielala aj vám svoj dar.

Zákl. Umelecké pros.:

metafora – jazykový (básnický) prostriedok, ktorý pomenúva veci, vlastnosti alebo deje pomocou inej veci, vlastnosti alebo deja na základe vonkajšej podobnosti napr. žiaľ kalí zrak, zem tvojím hrobom vzklíči, slniečko sa kotúľa

metonymia – vzniká prenášaním pomenovania javov na základe vnútornej podobnosti napr. čítam Kukučína

epiteton – básnický prívlastok, ktorým básnik zdôrazňuje niektorú vlastnosť osoby, predmetu alebo javu napr. sladká lipa usmiate oči

anafora – opakovanie slov/slovných spojení na začiatku za sebou idúcich veršov

epifora – opakovanie slov/slovných spojení na konci za sebou idúcich veršov

epizeuxa - opakovanie toho istého slova alebo skupiny slov za sebou vo verši

epanastrofa - opakovanie toho istého slova alebo skupiny slov na konci a na začiatku ďalšieho verša

podobenstvo (parabola) – podobné ako prirovnanie

symbol - vzniká na základe zaužívaného (ustáleného) označenia napr. srdce = láska, orol = sloboda, Tatry = Slovensko.

prirovnanie – porovnávanie dvoch vecí alebo javov, ktoré majú niečo spoločné. V prirovnaní sa používajú spojky ako, než, sťa a pod. napr. dvere sa otvorili ako bezzubé ústa pomalý sťa slimák krajšia než ruža

hyperbola (zveličovanie) – má zveličujúci význam napr. Domisko, horisko

alegória - (inotaj) nepriamo, utajene vyjadruje určitú myšlienku - napr. zvieratá v bájke predstavujú ľudí

apostrof – používa sa na skracovanie slov v poézii kvôli rýmu

verš – zvyčajne jeden riadok básne alebo piesne. Môže byť: => rýmovaný (rým je zvuková zhoda slabík na konci veršov).

eufemizmus - nepriame pomenovanie nepríjemnej skutočnosti pomocou básnického obrazu, aby sa zmiernil negatívny výraz.

rečnícka otázka - nevyžaduje si odpoveď (väčšinou): A čo je mladosť? — Dvadsaťpäť rokov? Ružových tvárí hlad' jará? Či údov sila? Či strmost' krokov?

rečnícka odpoveď - odpovedá na rečnícku otázku, obsahuje nejakú životnú pravdu či múdrosť, závažné myšlienkové a mravné posolstvo. Toto sa všetko zosťará! Mladosť je túžba živá po kráse,

11. Charakterizujte pojmy lyrika, prírodná lyrika, spoločenská lyrika. Zaraďte autora do príslušnej literárnej periódy. Pracujte s jednotlivými ukážkami, nájdite v nich znaky jednotlivých druhov lyriky. Nájdite v ukážkach rôzne umelecké prostriedky.

Lyrika: je jeden z troch základných druhov umeleckej literatúry spolu s drámou a epikou.

V lyrike sa predvádza autorov vzťah ku skutočnosti ako bezprostredný zážitok, vyjadrovanie subjektívnych reakcií, pocitov, nálad a myšlienok. Na rozdiel od epiky a drámy lyrika pri práci s témou nerešpektuje časovú následnosť (je nesujetová, nedejová, Gnomický čas). Čas v lyrike sa nepohybuje od minulosti k budúcnosti, nemá príznaky uplývania, lyrický zážitok pociťujeme ako trvale platný. Najvlastnejšou formou lyrického prejavu je verš.

Prírodná lyrika: básne, ktoré z tematického hľadiska zaraďujeme do okruhu prírodnej lyriky, vznikli pred silným vplyvom pôsobenia prírody. (pocity lyrického hrdinu pod vplyvom prírody)

Topole: Ivan Krasko (lit. moderna)

Hej, topole, tie topole vysoké!

Okolo nich šíre pole – –

Čnejú k nebu veľké, čierne

– zrovna jako čiesi bôle –

Spoločenská lyrika: zaraďujú sa básne, v ktorých sú básnické umelecké názory, pocity, nálady, myšlienky vyvolané spoločnosťou v ktorej žije a osobne ho ovplyvňuje. Medzi jednotlivými tematickými okruhmi lyriky nie sú hranice. (Pocity lyrického hrdinu vo vzťahu k celej spoločnosti, pocity vyvolané spoločenskými príčinami (sociálny útlak, strach z vojny))

Duma Bratislavská: Janko Kráľ (romantizmus)

Ten prešporský zámok pekný murovaný –

čudujú sa z neho na Dunaj tí páni,

čuduje sa z neho aj záhorský šuhaj:

ako pekne tečie ten povestný Dunaj.

Tí nádherní páni pilnú radu majú,

že oni povestný Dunaj zahatajú;

a tie naše Tatry zďaleka sa smejú;

„Zahatajte, páni, keď máte nádeju!“

12. Charakterizujte v rámci súčasnej slovenskej poézie poppoéziu. Uvedte mená slovenských spevákov alebo skupín, ktoré vás oslovujú. Zdôvodnite svoje tvrdenia.

Poppoézia: Žáner, ktorého názov je zložený zo slov poézia a pop (lat. populus - zrozumiteľný ľud), pomohol poézii získať masovú popularitu tak, že populárni speváci začali zhudobňovať texty básnikov a básnici zasa začali tvoriť básne určené na zhudobnenie. Je to spievaná poézia, kvalitné texty sa približujú umeleckej úrovni poézie.

Súčasne slovenské skupiny: (napr.)

Noname: lebo majú pekné a chytľavé texty o láske.

Horkýže slýže: Originálna skupina, ktorá si neberie servitky. (kuko je kučeravý kokot)

Noc a deň: Štýl hudby, ktorý sa mi páči a vyhovuje.

Ine kafe: Odrhovačky :3

Hex

IMT Smile

Peter Bič Projekt

Vidiek

Richard Müller, Komajota, Elán, Moduz, Habera, Peter Nagy, Vašo Patejbl

13. Zaradíte J. Kollára a J. Hollého do kontextu slovenskej literatúry. Nájdite myšlienky humanity a vlastenectva v Kollárovej Slávy dcére a Hollého Svatoplukovi. Objasnite ideu slovanstva a dokumentujte jej odraz v diele J. Kollára. Aktualizujte pre dnešok.

Podľa Herdera iba Slovania majú predpoklady uskutočňovať humanitu (neviedli výbojné vojny ako Nemci, boli pohostinní, protivilo sa im lúpenie a násilie, a i.).

Myšlienky Humanity (z lat. humanus - ľudský) je myšlienkový prúd, ktorý vystriedal upätú stredovekú scholastiku a vnútorne obrodil človeka, orientujúc ľudské myslenie na pozemské a reálne veci. V oboch dielach sa autori zauberajú nad osudom pozemského života a slovanských národov.

Humanita je ľudskosť. Humanita je poklad a vymoženosť všetkých ľudských snáh a zároveň aj umením ľudského rodu. Výchova k humanite je dielom, v ktorom treba neustále pokračovať, ak nechceme upadnúť späť do hrubej zvierackosti a brutality.

Myšlienky Vlastenectva: V oboch dielach sa autori stavajú naprieč koncu slovanských národov akurat iným spôsobom. J. Kollár vyzýva slovanské národy aby sa nenechali asimilovať ako Lužický Srby a spojili sa proti tomuto nátlaku. Hollého myšlienka vlastenectva je znázornená fiktívnym príbehom Svätopluka, Slovanov a ich boju proti Nemcom, za samostatnosť, ktorý končí víťazstvo Slovákov pri hrade Devín. (*V 5. speve sa zišiel slovanský snem, aby sa rozhodlo o ďalšej budúcnosti Slovanov. Na sneme prehovoril aj Zemiřízeň, ktorý jednoznačne odporúča proti Nemcom bojovať, akoby mali Slovania padnúť do otroctva.*)

Ján Kollár: (Slovenský Klasicizmus)

SLÁVY DCERA

Ai, zde leží zem ta, před okem mým selzy ronícím,
někdy kolébka, nyní národu mého rakev.
Stoj noho! posvátná místa jsou, kamkoli kráčíš,
k obloze, Tatry synu, vynes se, vyvýše pohled.

Objasnite ideu slovanstva a dokumentujte jej odraz v diele J. Kollára:

Po víťazstve nad Napoleonom sa vo víťazných štátoch (Rakúsko, Prusko, Rusko) moc feudalizmu ešte viac upevnila. Už nebolo možné zastaviť rozvoj národných hnutí. Rástol odpor voči Nemecku a Maďarsku. Východisko sa hľadalo preto v opore u ostatných Slovanov, najmä u Rusov. Tak sa zrodila idea slovanskej vzájomnosti, ktorou sa malo čeliť útlaku rakúskeho centralizmu a náporom maďarizácie.

Je to obdobie slovanského vlastenectva. Z hľadiska uplatňovania literárnej metódy ide o klasicizmus. Literatúra vyjadruje potreby národného hnutia a stáva sa politickou. Prehľbuje sa ďalej svetskosť literatúry pod vplyvom racionalizmu.

„Aj, zde leží zem ta, před okem mým slzy ronícím,
někdy kolébka, nyní národu mého rakev.“

Odporúča pripojiť sa k Rusku, k najväčšiemu slovanskému národu, ktorý mal ostatné slovanské národy ochrániť. Básnik Rusko prirovnáva k dubisku:

„Neb raději k velikému přichyl tomu tam se dubisku
jenž vzdoruje zhoubným až dosaváde časům.“

Aktualizácia pre dnešok: Aj dnes môžeme povedať že sa slovenská kultúra vytráca, mali by sme si vážiť a zachovať naše kultúrne dedičstvo a držať sa svojich slovanských koreňov.

Ján Hollý: (Slovenský Klasicizmus)

Svätopluk

„Zbor teda, zbor hroznú zapopadnime, naproti podme.

Jestli by však víťazstvom hoveť nám nechcelo šťastí,

zemrine včil radšej, než by sme jak otroci Nemcom

slúžiť a barbarské na šijách néšť mávali jarmo.“

14. Vysvetlite podmienky a osobitosti slovenského romantizmu v porovnaní so svetovým romantizmom. Prezentujte ucelený pohľad na osobnosť Ľudovíta Štúra ako vedúceho predstaviteľa slovenského národného hnutia i celého obdobia slovenského romantizmu. Pracujte s uvedenými ukážkami.

Svetový romantizmus:

Podmienky: 1789 – Francúzska buržoázna revolúcia; 1848 – 1849 – buržoázne revolúcie v Európe, rozpad Feudalizmu, Nástup kapitalistických vzťahov, ktoré znova ovládnu človeka, spoločnosť, človek stráca istoty, ROZUM v úzadí, CITY v popredí. Veľké nádeje ľudí (sloboda, rovnosť, bratsvo).

Predstavitelia:

Fr.: Viktor Hugo – Chrám matky božej v paríži

Ang.: G.G.Byron

Rus.: A.S.Puškin – román: Eugen Onegin

Čes.: K.J.Erben, K.H.Mácha, Božena Nemcová

Slovanský romantizmus: Spoločenské podmienky boli nepriaznivé. Hospodársky útlak zo strany Viedne aj silná maďarizácia, Nemali sme buržoáziu, tak sa na čelo národného hnutia dostala stredná šľachta. Snahy o oslobodenie národa preberá mladá generácia na čele s Ľudovítom Štúrom. Udalosti nabrali rýchli spád a vyvrcholili revolučným vystúpením Slovákov v roku 1848. Skončilo sa to centralizáciou monarchie na čele s ministrom Bachom. Pre vedúcich predstaviteľov to bolo veľké sklamanie.

Predstavitelia:

Samo Chalupka – Mor ho!

Ján Botto – Smrť Janošikova

Andrej Sládkovič – Marína, Detvan

Janko kráľ - Duma bratislavská

J. M. Hurban

Ľudovít Štúr: kodifikátor slovenského jazyka, novinár, jazykovedec, politik, spisovateľ, bol slovenský národný buditeľ.

24. apríl 1836 – cesta na hrad Devín - konala sa v najväčšej tajnosti, účastníci k svojmu krstnému menu prijali aj slovenské meno (napr. Ľ. Štúr – Velislav, Hurban – Miloslav)

Ľ. Štúra roku 1843 z katedry odvolali na bratislavskom lýceu v rámci Katedry reči a literatúry česko-slovenskej.

1843 – Dohoda o uzákonení (kodifikácia) spisovnej slovenčiny (spolu s Hurbanom a Hodžom) - Vychádzali z kultúrnej stredoslovenčiny, videli ju ako najčistejšie slovenské jadro

Ľudovít Štúr pôsobil ako poslanec uhorského snemu za mesto Zvolen. Žiadal zrušenie poddanstva, zdanenie šľachty, rozšírenie obchodu a priemyslu a rozvoj národného školstva.

Na podnet Ľudovíta Štúra boli vypracované v máji 1848 Žiadosti slovenského národa, ktoré boli prijaté na celonárodnom zhromaždení v Liptovskom Mikuláši. Požadovali uplatnenie slovenčiny v školách a na úradoch a autonómiu Slovenska v rámci Uhorska. Uhorská vláda žiadosti zamietla a na Štúra, Hurbana a Hodžu vydala zatykač.

V septembri roku 1848 pôsobil Štúr ako podpredseda slovenskej národnej rady, ktorá sa konštituovala vo Viedni a organizovala povstanie proti uhorskej vláde. Po potlačení revolúcie 1848 – 1849 sa Štúr utiahol do Modry, kde aj v roku 1856 zomrel.

Ešte ako študent uverejnil cyklus básní v češtine *Dunky večerní*, v ktorých vyjadril svoje pocity lásky k domovu a ťažký údol slovenského ľudu. Až v roku 1853 vyšla jeho zbierka *Spevy a piesne*, ktorá obsahuje epické a lyrické básne inšpirované rodným krajom a ideálmi mladosti.

Dielo:

Nářečja slovenskuo alebo potreba písanija v tomto nářečí (Zdôvodňuje potrebu písania v tomto jazyku)

Náuka reči slovenskej (1846) (Gramatická príručka štúrovčiny)

Vieru vo veľkú budúcnosť slovanstva a oslavu ústnej ľudovej slovesnosti vyjadril v knihe **O národných písniach a povestech plemen slovanských**.

Sklamanie s výsledkov revolúcie vyjadril v diele **Slovanstvo a svet budúcnosti**.

15. Charakterizujte obdobie slovenského romantizmu, časovo ohraničte, uveďte špecifiká slovenského romantizmu, urobte prehľad autorov slovenského romantizmu. Pracujte s ukázkami, interpretujte typ romantickej postavy a prozodický systém, ktorý v nej autor uplatňuje. Aktualizujte myšlienky z diel pre dnešok.

Slovanský romantizmus (1830 – 1850): Spoločenské podmienky boli nepriaznivé. Hospodársky útlak zo strany Viedne aj silná maďarizácia, Nemali sme buržoáziu, tak sa na čelo národného hnutia dostala stredná šľachta. Snahy o oslobodenie národa preberá mladá generácia na čele s Ľudovítom Štúrom. Udalosti nabrali rýchli spád a vyvrcholili revolučným vystúpením Slovákov v roku 1848. Skončilo sa to centralizáciou monarchie na čele s ministrom Bachom. Pre vedúcich predstaviteľov to bolo veľké sklamanie.

Špecifiká:

- platia znaky európskeho romantizmu
- odklon od individualizmu – snaha o kolektivismus
- idea národnej slobody a revolty
- téma: láska k vlasti
- sylabický veršový systém
- synkretizmus (Druhový a žánrový)
- oslabenie titanizmu
- vyzdvihovanie ľudovej slovesnosti → slov. príroda, zvyky a tradície ľudu, ľudový hrdina

Predstavitelia:

Ľudovít Štúr

Samo Chalupka – Mor ho! (Boj je lepší ako otroctvo)

Ján Botto – Smrť Janošikova (nespokojnosť s dobou, národnooslobodzovací a sociálny boj)

Andrej Sládkovič – Marína, Detvan (láska k žene, líšil sa od ostatných)

Janko kráľ - Duma bratislavská (revolúcia a vzdor, najradikálnejší)

J. M. Hurban

J. Matuška „Nad Tatrou..“

Interpretujte typ romantickej postavy:

Kolektívny hrdina – Slovenský junáci – vystupujú a vyzerajú ako jeden – S. Chalupka – Mor ho!

SYLABICKÝ PROZODICKÝ SYSTÉM (používali ho štúrovci, z gr. slova syllabe - slabika)

- tvoril aj rytmický základ ľudových piesní (ústna ľudová slovesnosť)
- výrazne sa rozšíril v slovenskej romantickej poézii – ide o tvorbu básnikov Štúrovej školy (S. Chalupka, A. Sládkovič, J. Botto, J. Kráľ, ...)
- často sa nazýva aj Štúrovský veršový systém

- **Základné znaky:**
- je založený na výskyte rovnakého počtu slabík vo verši (rovnoslabičnosť) – izosylabizmus
- verš je vždy rozdelený na dve časti intonačnou prestávkou (dieréza)
- „Horí ohník, horí // na Kráľovej holi.“
- verše spája združený rým – aa/bb
- v uvedenom systéme platí rytmicko – syntaktický paralelizmus – zhoda veršového a vetného členenia (1 verš = 1 veta) – nie sú tam veršové presahy
- verše sa spájajú do dvojverší → štvorveršia → znak ľudových piesní

16. Charakterizujte realizmus ako literárnu periódu, taktiež ako umeleckú metódu zobrazovania skutočnosti. Urobte stručný prehľad národných literatúr a ich kľúčových predstaviteľov. Vysvetlite pojmy kritický realizmus a naturalizmus, pracujte s ukázkami č. 2 a č. 3.

Svetová lit.: realizmus (koniec 19. stor. – začiatok 20. stor.) – rovnako ako lit. moderna

Slovenská lit.: realizmus (1875 – 1905) - **1. etapa (opisný)** – 1880 - 1900/1905, **2. etapa (kritický)** – 1900/1905 - 1918

- spriemyselnovanie, rozvoj prírodných vied a techniky

- filozofia pozitívizmu – A. Comte – objektívne poznanie skutočnosti

- myšlienky liberalizmu, nacionalizmu

- vznik nových štátov, niektoré sa zjednocujú (Taliansko, Nemecko)

- populačná explózia, veľká migrácia (hlavne do USA)

Realizmus - hnutie, ktoré vzniklo vo Francúzsku v 19. st. a žiadalo aby umenie opustilo romantické sny a vrátilo sa ku skutočnosti.

Lit. perióda: umelecký smer založený na pravdivom/kritickom zobrazovaní skutočnosti, snaha pravdivo zobrazovať človeka a rôzne vzťahy k realite

Umelecká metóda: Zameriava sa na skutočnosť, neobracia sa do minulosti, kritický pohľad, využívajú sa tabuizované témy (prostitúcia, nevera, karietizmus,...).

Využíva sa typizácia postáv – zobrazíť človeka typického pre spoločenskú vrstvu, ktorú reprezentujú, postavy sú zo všetkých spoločenských vrstiev).

Dominuje epika, píše sa najmä romány.

Dôraz sa kladie na drobnokrežbu, realistický detail.

Prehľad národných literatúr:

Anglická literatúra:

- **Sestry Bronteové** - román Jana Eyrová, Búrlivé výšiny
- **Ch. Dickens** – napr. román Oliver Twist

Francúzska literatúra:

- **Stendhal**
- **G. Flaubert**
- **H. de Balzac** - Vytvoril okolo 90 románov zahrnutých do veľkolepého diela Ľudská komédia,
- **E. Zola:** je zakladateľom **NATURALIZMU** – umelecká metóda zobrazovania skutočnosti, vychádza z filozofie pozitívizmu, uplatnil sa hlavne v literatúre, zameriaval sa na zobrazovanie temných stránok života, drsné stránky života (napr. román Germinal)

Ruská literatúra:

- **L. N. Tolstoj** - napr. román epejeja Vojna a mier
- **F. M. Dostojevskij** - zakladateľ moderného psychologického románu, napr. román Zločin a trest
- **A P. Čechov** - prozaik a dramatik

Slovenská literatúra:

1. etapa (opisný) – (1880 - 1900/1905)

- **S. H. Vajanský** - prvá básnická zbierka – Tatry a more, dvojdielny román – Koreň a výhonky
- **P. O. Hviezdoslav** - Krvavé sonety, Hájnikova žena
- **E. M. Šoltésová**
- **T. Vansová**
- **M. Kukučín** – poviedky – Keď báčik z Chochoľova umrie, Rysavá jalovica, román - Dom v stráni

- zameranie na realistický **opis**, národné témy v popredí

- **dominuje epika** – poviedky, novely, romány, v poézii sa objavuje nový prozodický systém – **sylabotonický veršový systém**, dráma je najmenej rozvinutá

2. etapa (kritický) – (1900/1905 - 1918)

- **B. S. Timrava** – Ťapákovci - novela
- **J. G. Tajovský** – činohra - Statky-Zmätky, poviedka – Maco Mlieč
- **Ľ. Podjavorinská** – literatúra pre deti

- zameranie na **zobrazovanie negatívnych javov** – chudoba, nevzdelanosť, zaostalosť, pasivita, zameranie na tých najchudobnejších

- hlbší, **nie vonkajší (opisný) pohľad**, do úzadia idú národné témy

- prevažuje epika – poviedky, novely, nastal **prudký rozvoj drámy**

naturalizmus - (naturalis = prírodné) do krajnosti dovádza teoretické predpoklady realizmu.

Naturalizmus je literárne hnutie, ktoré vzniklo v druhej polovici 19. storočia vo Francúzsku, pokúšalo sa o systematické a čo najobjektívnejšie zachytenie súčasnej skutočnosti vrátane všetkých jej negatív, vrátane chudoby, rasizmu, sexu, násillia, choroby, predsudkov, korupcie, prostitúcie a špiny.

Naturalizmus má charakterizujúce vlastnosti pesimizmu, často sa v ňom spomína nevyhnutnosť smrti. Ďalším rysom naturalizmu je determinizmus. Determinizmus je v podstate opakom pojmu slobodnej vôle. Je to myšlienka, že jednotlivé znaky (so zameraním na prírodu, alebo osud) majú priamy vplyv na priebeh života. Často autor v naturalizme vedie čitateľa k domnienke, že osud postavy bol stanovený a nemenný. Ďalším spoločným rysom je prekvapivý zvrät na konci príbehu. Rovnako často sa v naturalistických románoch a príbehoch vyskytuje pocit, že príroda je ľahostajná k ľudstvu, ľudským bojom, nešťastiam a pod. Naturalizmus je v postate rozšírenie realizmu.

17. Definujte pojmy literárna moderna, avantgarda, zaradíte do kontextu literárneho vývoja, popíšte spoločenské a kultúrne podmienky vzniku moderny. Pracujte s ukážkami, aplikujte na nich poznatky o moderne a avantgarde, nájdite nové žánrové formy pásmo a kaligram.

Svetová lit.: lit. moderna (koniec 19. stor. – začiatok 20. stor.) – rovnako ako lit. realizmus

Slovenská lit.: Slovenská lit. moderna (1905 – 1918)

Moderna: súhrn moderných smerov v umení konca 19. A začiatku 20. Storočia

spoločenské a kultúrne podmienky vzniku moderny: prudký rozvoj priemyslu, mení sa životný štýl (veľkomestá, anonymita života v mestách, rýchle tempo života, opúšťanie vidieka), sociálne problémy, pesimizmus, beznádej, strata istôt, kríza myslenia, kultúry a umenia

Lit. moderna: súhrn moderných lit. smerov, najmä: **symbolizmus, dekadencia, impresionizmus**

Symbolizmus – autor sa nevyjadruje priamo ale cez symboly (holubica = mier a pod.)

Dekadencia – znamená úpadok, jeho tvorcovia boli považovaní za skazených, využívali témy smrti, pesimizmu, hazardu so životom

Impresionizmus – znamená dojem, išlo o zachytenie prchavosti chvíle, dojmu z prírody a krajiny

Prehľad autorov:

Franc. lit.: („Prekliati básnici“)

- **Ch. Baudelaire** – zb. Kvety zla – Mrcina (dekadentná báseň)
- **P. Verlaine** - Básnické umenie – programová báseň – formuluje princípy symbolizmu
- **J. A. Rimbaud**

MRCINA

Rozpamätajte sa, čo videli sme, milá

v to sladké ráno leta raz:

Mrcina príšerná v zákrute cesty hnila

na márach štrku mraziac nás.

A slnce pražilo do tejto prašiviny,

sťa rozpad zrýchliť chcelo by

a vrátiť prírode pôvodné prvky hliny

z demontovanej podoby.

A muchy bzučali v hnilobnom puchu brucha.

Batalióny čiernych lár

dali sa na pochod a tiekli husto zdnuka všetky zmysly

z útroby, ktorou hýbal zmar.

To všetko klesalo a stúpalo jak vlna,

šumelo ľahko výsmech tmám,

akoby mrcina, tajomným dychom plná,

znásobovala život sám.

Ach, takou budete i vy raz celkom iste

jak puchu plná mrcina,

hviezdička mojich snov, slniečko moje čisté,

anjel môj, moja jediná.

Kráľovná krásoty, budete takou i vy,

úniku z tejto hrôzy niet,

keď pod rov zídete, čo slizké kvety živí,

v zmäť starých kostí plesnivieť.

No predsa, ľúbezna, červači recte dolu,

keď zbozkáva vás do kostí,

že vylúpol som tvar, podstatu, pravdu holú

z rozpadu svojich lúbostí.

Avantgarda: z francúz. l' avant-garde – znamená to predvoj, vzniká začiatkom 20. stor., predstavuje širokú škálu ideovo-estetických programov, znakom je odmietavý postoj k meštiackej spoločnosti a jej hodnotám, vyznačuje sa 2 znakmi – **kolektivismus a programotvorné úsilie,**

patrí sem: **futurizmus, kubizmus, expresionizmus, konštruktivizmus, dadaizmus, kubofuturizmus, existencializmus, vitalizmus, surrealizmus, poetizmus, nadrealizmus**

futurizmus – futurus = budúci – T. Marinetty – Manifest futurizmu

kubizmus – cubus = kocka – P. Picaso

expresionizmus – expressus = ostrý – karikatúry, grotesky

konštruktivizmus – constructio = zostrojenie **vitalizmus** – J. Smrek

dadaizmus – dada = hračka

surrealizmus – surrealité = nadreálno – A. Breton

kubofuturizmus – G. Apollinaire

poetizmus – J. Seifert, V. Nezval

existencializmus – J. P. Sartre, A. Camus

nadrealizmus – I. Krasko, R. Fabry, V. Reisel, J. Lenko

Pásmo - Žáner modernej poézie vyznačujúci sa väčším rozsahom a polytematickosťou. Podstatné znaky pásma sú: zdôrazňovanie básnickej obraznosti a voľné radenie zdanlivo nesúvislých tematických celkov, ktoré zjednocuje iba ústredná téma. Pásmo je obrazom myšlienkového pochodu človeka, založeného na stálych prechodoch z jednej tematickej oblasti do druhej.

PGUILLAUME APOLLINAIRE (1880 - 1918) - francúzsky predstaviteľ avantgardného smeru

- **Pásmo** je názov básne z jeho zbierky **Alkoholy**. Naraz v nej plynú pocity, dojmy, spomienky a úvahy lyrického subjektu, ktorý sa nechá unášať súčasným svetom, a až rozmarne, hoci s nostalgiou, sa lúči so starým svetom.

Rozbor básne „Pásmo“

- v obsahu básne chváli techniku a rýchlosť, porovnáva svet starý, ktorý reprezentuje Ikaros, a svet nový, ktorý reprezentuje let lietadlom
- píše poéziu obyčajného dňa, prelína obrazy starého a nového sveta (antika, Ikaros/autá, Eifelka, reklamy, plagáty, cenníky)
- používa polytematickosť básne: typ básne s mnohými témami,
- forma: nepoužíva interpunkciu (nenarúša slovosled kvôli rýmu), voľný verš, ktorý začína veľkým písmenom, nepravidelné strofy (aj 1 verš - strofa)
- striedanie slohových postupov (opis ulice, úvaha o ženách v putike, o sebe a svojom živote, charakteristika stor.). prelínanie lyrických častí s obrazmi z reality (napr. ulica), strieda prostredie, krajiny
- jazyk: prirodzený, aj nepoetické slová, slová z rôznych štýlov (krám, putika, šesták/fetiš, modla, božstvo)

Kaligram - Grafické usporiadanie básnického textu s estetickým zámerom.

18. Charakterizujte vývin slovenskej medzivojnej prózy na pozadí spoločenských pomerov. Na vybraných ukážkach vysvetlite podstatu jednotlivých umeleckých smerov a prúdov tejto literatúry: próza naturizmu, sociálno-psychologický realizmus.

Medzivojnová lit. (1918-1945)

Medzivojnová lit. slovenská (1918-1945)

Spoločenské pomery (svetové):

1918 – koniec 1. Svetovej vojny, zmena geograficko-politického rozdelenia Európy, 20. – 30. Roky – hospodárska kríza, koncom 30. Rokov hrozba fašizmu, dvojpolárnosť: socializmus – kapitalizmus, vznik gulagov

Spoločenské pomery u nás:

Vznik 1. ČSR, zlepšenie podmienok, 1919 – 1922 – vzniká Univerzita Komenského v BA, Slovenské národné divadlo v BA, obnova činnosti Matice Slovenskej

Slovenská literatúra:

Poézia:

Neosymbolizmus

- poézia smútku, pesimizmu a bolesti, nadväzuje na prekliatych básnikov, Kraska a Byrona, 2. vlna symbolizmu, povojnový symbolizmus si zachoval typické témy (smútok, samota), ale po vojne sa vystupňoval pesimizmus, tragický pocit života

Vitalizmus – Ján Smrek – Cválajúce dni

- pochádza z latinského slova vitalis – životný.
- Je to literárny prúd, ktorý vzniká tesne po 2.svetovej vojne vo Francúzsku jako reakcia na prežitú vojnovú reakciu. Cieľom vitalizmu bolo objavovať v prostých veciach novú krásu, tvoriť si k nim nový radostný citový vzťah.
- Vitalizmus sa zakladá na zmyslovom poznaní skutočnosti. Všíma si, alebo objavuje také znaky, ktoré vzbudzujú citové vzruchy.

Nadrealizmus – R. Fabry

- v 20. rokoch jeden z hlavných smerov v poézii, tvorba má pokrokový charakter, vyjadrovala sa proti vojne, obhajovala právo človeka na slobodný život
- po roku 48 sa nadrealizmus nemohol rozvíjať, básnici sa museli buď odmlčať alebo prispôbiť
- nadrealisti využívali voľný verš, básne nečlenili na strofy, obľubovali najmä dlhšie pásmové útvary, nepoužívali interpunkciu, pre ich básne sú typické opakované figúry (opakovanie tých istých slov či rovnakých vetných konštrukcií)
- dôležité miesto mali: asociácia, fantázia, sny, podvedomie
- veľký vplyv mal rakúsky psychoanalytik Freud, snažili sa uvoľniť tvorivé sily ukrytého v podvedomí a využívať hravosť ľudskej psychiky
- uplatnili tzv. psychický automatizmus (automatizované písanie – písanie bez rozmýšľania, napísať to, čo človeka práve napadne a nekontrolovať tvorbu logikou)
- - vyjadrovali sa najmä metaforami, obľúbené boli zvláštne až šokujúce metafory, vytvárali ich spojením dvoch zdanlivo nesúvisiacich vecí
- využívali i genitívne metafory (breh noci, čierny kašeľ komína)

Katolícka moderna – R. Dilong, J. Silan

- je literárny, predovšetkým básnický smer, ktorý sa na Slovensku začal rozvíjať počas prvej česko-slovenskej republiky.
- Autorov respektíve predstavujú kňazi, ktorí sa vo všeobecnosti rozdeľovali na dve skupiny: autorov pôsobiacich v zahraničí a autorov utiahnutých pod totalitným režimom na Slovensku.

Próza:

Sociálno-psychologický realizmus – J. C. Hronský – román Jozef Mak, M. Urban – román Živý bič

- prienik do vnútra človeka v stave spoločenského ohrozenia
- expresionistické tendencie
- sociálna tematika
- pohľad do hĺbky človeka
- dedinské prostredie
- hrdinovia – obyčajní ľudia s mravnou prevahou nad bohatstvom, mocou

Próza naturizmu – M. Figuli – novela Tri gaštanové kone, D. Chrobák – Drak sa vracia

- Próza naturizmu sa vyvíjala v medzivojnovom období a vrcholí počas 2. Svetovej vojny. Spisovatelia sa zameriavajú na dedinu a dedinského človeka spätého s prírodou a na jeho vnútorné pocity. Spisovatelia sa zameriavajú na dedinu preto, lebo ju považujú za miesto mravne čistejšie ako mesto. Dedinu označujú ako miesto tu dolu, hoci znázorňujú dedinu, nie je to dedina ako Kukučina alebo Tajovského ktorí dedinu zobrazovali realisticky. Spisovatelia prózy naturizmu zobrazujú dedinu tak ako ju chcú mať, využívali prvky mýtckosti, rozprávkovosti, fantázie, neskutočnosti.
- Záver týchto diel je väčšinou harmonický, čo malo v tej dobe obrovský význam. Takýmto spôsobom chceli dávať autori ľuďom nádej, že všetko zlo as raz skončí. Autori sa nesústredovali na dej, ale na vnútorné pocity postáv. Často využívali vnútorný monológ. Próza naturizmu sa vyznačovala aj tým, že do epiky vnášali prvky lyriky. V jednoduchých dielach nájdeme bohaté opisy prírody, pri kt. autori využívali rôzne metafory, prirovnania, personifikácie a epitetá.

Dráma:

- vznikajú postupne stále divadelné scény – kamenné divadlá, máme prvých profesionálnych hercov, píše sa divadelné hry,...

- I. Stodola, J. B. Ivan, P. Zvon

19. Charakterizujte vývin svetovej literatúry po roku 1945, dve základné tendencie, ktoré sa v nej prejavili, na vybraných ukázkach analyzujte znaky jednotlivých smerov a prúdov.

- koniec 2. Svetovej vojny, svet sa polarizuje na východ a západ – to má vplyv na kultúru a umenie
- západ mohol slobodne tvoriť – mali rôzne umelecké smery
- východ- mal jedinú tvorivú metódu – socialistický realizmus

Americká lit.: BEAT GENERATION – L. Ferlinghetti – Obrazy zmiznutého sveta - poézia

- vznik: 50. roky 20. Storočia, San Francisco

- „beat“ – vyčerpaný, hlučný, blažený

- mladí autori, boli odmietavý a kritizovaný, drogovali, porušovali zákony, provokovali – proti spoločnosti, cítili sa byť zasiahnutí vojnou, odpor voči materializmu

- chceli vnútornú slobodu, individualizmus

- prezentovali v krčmách a baroch

SPASITEĽSKÝ PRÚD – J. D. Selinger – Kto chytá v žite – próza

Francúzska lit.: Poézia: J. Prévert

Próza: EXISTENCIALIZMUS – J. P. Sartre – Múr – poviedky

- **A. Camus** – Mor

- **A. de S. Exupéry** – Malý princ

ANTIROMÁN – A. R. Grillet

Dráma: ANTIDRÁMA – absurdna dráma – S. Beckett – Čakanie na Godota

Nemecká lit.: Dráma: EPICKÉ DIVADLO – B. Brecht – Žobrácka opera

- 30. roky 20. stor.

- divadelná hra bola prerušovaná komentárom, piesňou,...

- chceli aby divák nad hrou aj premýšľal a nevnímal len cez emócie

Anglická lit.: ROZHNEVANÍ MLADÍ MUŽI – J. Osborne – Obzri sa v hneve – drama

- 50. roky 20. stor. - **J. Braine** – Miesto hore – próza

Talianska lit.: NEOREALIZMUS – kinematografia – P.P. Pasolini – Búrlivý život – román

- neo = nový - 50. roky 20. stor.

- vyberali si ako postavy chudobných ľudí, autory bili veľmi kritický ku sociálnym javom – chudoba, nezamestnanosť

- **A. Moravia** – romány: Rimanka, Vrchárka

- Ruská lit.:**
- **B. Pasternak** – Doktor Živago – román – vyšiel v Taliansku, získal nobelovu cenu
 - **A. I. Solženicyn** – Jeden deň I. Denisoviča – novela – 1. dielo o gulagu
 - Súostrovie Gulag
 - obaja autori boli proti režimu
 - východný blok, jediná tvorivá metóda bola **SOCIALISTICKÝ REALIZMUS**
 - Perzekúcia (=prenasledovanie) → Rehabilitácia (=vrátenie dobrého mena)

Česká lit.: *Charakter českej liter. ovplyvnili spoločensko-politické udalosti rokov 1939-1945. Spisovatelia sa museli vyrovnáť s Mníchovským diktátom, okupáciou, vojnou i oslobodením.

V r. 1945-1948 pôsobí Skupina 42. Tvorili ju spisovatelia i výtvarní umelci. K najaktívnejším členom patrili **I. Blatný** (zbierky Hľadání přítomného času a Stará bydliště) a **J. Kainar**.

Zo Skupiny 42 vyšla surrealistická brnenská skupina RA s vedúcou osobnosťou **Ludvíka Kunderu** (zbierka básní Tolik cejchů, kniha poviedok Na pospas). Prekladal najmä z nemčiny a písal div. hry (Totální kuropění).

Emigračná lit. – autori, ktorí odišli na západ

Desidentská lit. – autori, ktorí boli odporcovia režimu – neemigrovali a boli prenasledovaní

Samizdat – sám vydávať

Tamizdat – tam vydávať

Literárne smery:

1. Existencializmus

Skúma otázky existencie človeka z hľadiska jeho individuality i spoločenských vzťahov. Vyjadruje sa k základným otázkam ľudského bytia. Zdôrazňuje osobnú slobodu jednotlivca. Jednotlivec prekonáva základný životný pocit opustenosti, nezmyselnosti, úzkosti a beznádeje. Je slobodný, pretože sa nepodriaďuje konvenciám. Spoločnosť je voči nemu nepriateľská, vnucuje mu svoju morálku, náboženstvo, zvyky. Človek je odsúdený na slobodu, musí zaujať stanovisko a za svoje rozhodnutie nesie zodpovednosť.

Predstavitelia: Jean – Paul Sartre, Albert Camus

2. Neorealizmus

Spája sa s kinematografiou a rozvíja sa v 40. a 50. rokoch v Taliansku. Hrdinov nachádza medzi obyčajnými vidiečanmi a jednoduchými ľuďmi z veľkomesta. Využíva jazyk blízky ľudovej reči. Rozvíja prostriedky, postupy a žánre kritického realizmu. Prevláda sociálna tematika, opisuje talianske malomeštiansku spoločnosť a taliansky fašizmus.

Predstavitelia: Vasco Pratoilni, Pier Paolo Parolini, Alberto Moravia.

3. Nový román

Vzniká v povojnovej francúzskej literatúre. Uprednostňuje formu a štýl pred obrazom, chýba mu fantázia. Dej je rozkúskovaný, bez chronológie a súvislosti. Chýba rozuzlenie zápletky, na konci sa dej zahmlieva. Postava je anonymná bez minulosti a mena. Chýba tiež monológ uprednostňuje sa dialóg. Smer ovplyvňoval literatúru a film od 50. do 70. rokov.

Predstavitelia: Nathalie Saraulová, Claude Simon, Michel Butor, Allain Robbe-Grillet

4. Magický realizmus

Je literárny smer 2. polovice 20. storočia, ktorý vznikol v Latinskej Amerike a vyslúžil si pomenovanie nový latinskoamerický román. Zakladatelia – Alejo Carpentier a Miguel Ángel Asturias. Zobrazuje hispanoamerickú realitu, miešajú sa kultúry a náboženstvá, prežívajú mýty, zvyky, kresťanské i pohanské obrady. Podstata metódy je v prvku zázračnosti. Vyšiel zo surrealizmu, ale kým surrealizmus zázračno vymýšľal – magický realizmus ho nachádza v realite. Kombinácia tradičného zvykoslovia, magických úkonov, skutočnosti a nadreálnej perspektívy metaforiky jazyka vytvára osobitný štýl, ktorý mnohí nazývajú novým baroko.

Predstavitelia: Gabriel García Márquez

5. Absurdná dráma

Vzniká na konci prvej polovice 20. stor. vo francúzskej a americkej literatúre. Autori vyjadrujú pocit absurdity – nezmyselnosti sveta. Chýba dej a rozuzlenie. Postava nie je charakterizovaná, odnikiaľ neprichádza nikam nesmeruje. Ocitne sa v chaotickom svete osamelá, bez možnosti a bez snahy svoju situáciu zmeniť. Jazyk postáv je chaotický, často jedna replika nenadväzuje na druhú, na otázku neodpovedá. Má dlhé monológy. Dialóg je živý, ale nedáva zmysel. Monotónnosť života symbolizuje scéna bez kulís, dej bez akcie a opakovanie slov.

Predstavitelia: Samuel Beckett, Eugène Ionesco

6. Beat generation (americká literatúra)

V 50. rokoch spájal skupinu ľudí životný pocit, ktorý bol zameraný na odpor proti kultu materiálnych hodnôt. Hlásal slobodu nezávislosť individualizmus. Autori písali poéziu určenú na verejné čítanie, počúvanie a prednes. Poézia bola prednášaná v nočných baroch, krčmičkách a kabaretoch za sprievodu jazzovej hudby. Básnik – recitátor sa podobal speváčkovi pop-music.

Predstavitelia: Lawrence Ferlinghetti, Allen Ginsberg, Jack Kerouac – písal prózu, napísal román Cesta bez interpunkčných znamienok.

7. Autori zobrazujúci mládež

Vojna vyvolávala pesimistické nálady, neistotu, nastáva odklon od sociálnej problematiky. Literatúra je zameraná na psychologické a morálne problémy jedinca a spoločnosti. V 50. rokoch sa mladá generácia búri proti konvenciám a civilizovanému svetu dospelých.

Predstavitel: Jerome David Salinger

8. Rozhnevaný mladí muži (anglická literatúra)

V 50. až 60. rokoch vzniká revolta proti spoločnosti, politike, studenej vojne a vojne vo Vietname. Sú to prozaici zachytávajúci realistický svet robotníkov a intelektuálov. Hrdinovia sú mladý a osamotený neveria v nič a všetkým pohrdajú . trpia neschopnosťou vytvoriť vzťah. Vzniká tzv. univerzitný román, ako reakcia na intelektualizáciu spoločnosti.

Predstavitelia: John Osborn, John Wain, John Braine

20. Charakterizujte vývin slovenskej prózy po roku 1945. Aké tendencie sa v nej prejavovali? Pracujte s vybranými ukázkami a aplikujte na nich poznatky o uvedenej problematike.

- Autory:**
- F. Hečko** – Červené víno – generačný + sociálny román – 3 generácie rodiny vnohradníkov
 - Drevená dedina – téma združstevňovania, spĺňa všetky znaky soc. Realizmu – schématické dielo
 - D. Tatarka** – disident – Farská Republika – román
 - R. Jašík** – Námestie sv. Alžbety – román – láska 2 mladých ľudí a židovský problém na SR
 - V. Mináč** – Dúchanie do pahrieb – kľúčové dielo slovenskej eseistiky (esej) – téma SNP
 - A. Bednár** – Kolíska – novela
 - L. Ťažký** – Amenmária samí dobrí vojaci – román
 - L. Mňačko** – Smrť sa volá Engelchein, Ako chutí moc – romány

- využili lirizačné tendencie **prózy naturyzmu**

- **tvorivá metóda:** socialistický realizmus

- **kľúčová téma:** 2. svetová vojna, SNP, protifašistický odboj

Slovenská próza po roku 1945 (po 2. sv. vojne) sa nachádzala v rozporuplnej situácii a odrážajú sa v nej problémy človeka tej doby. **Mala 3 fázy:**

1. 1945 - 1948

= doznievali tendencie z medzivojnového obdobia a vychádzali hlavne diela autorov lyrizovanej prózy (**M. Figuli - Babylon, H. Zelinová - Anjelská zem, F. Švantner - Život bez konca**). Kritika sa však k týmto dielam postavila veľmi nepriaznivo a **lyrizovaná próza sa dostala do veľkej krízy.**

Na literatúru sa kladú nové požiadavky, **dôraz sa kladie na potrebu zobrazovať súčasnosť, hlavne SNP a protifašistický odboj.** V duchu týchto požiadaviek boli napísané romány - **Smrť chodí po horách - Mináč, Farská republika - Tatarka, Kronika - Jilemnický.** Samostatnú orientáciu predstavoval **F. Hečko s románom Červené víno** a iní autori, ktorí sa snažili skôr o zobrazenie silného jednotlivca zrasteného s pôdou, s rodinnou tradíciou, ktorí sa nachádzali uprostred aktuálnych spoločenských a mravných problémov.

2. 1948 - 1954

= obdobie tvrdého presadzovania socialistického realizmu. Literatúra podliehala tzv. **centrálnejmu riadeniu** a autori si mohli vyberať len z obmedzeného okruhu tém - budovateľské úspechy, združstevňovanie, mládežnícke stavby, brigády.

Umelecká úroveň diel prudko klesla, diela = **Hečko - Drevená dedina, Radostník - Tatarka.**

Tento vývoj sa čiastočne zmenil v roku 1954 (zomrel Stalin), keď vyšiel **román Alfonza Bednára - Sklený vrch.** V nasledujúcich rokoch 1955 - 1956 vznikla rozsiahla diskusia o celkovom stave slovenskej literatúry v súvislosti s odhalením „**kultu osobnosti**“ (Stalina). Napriek týmto zmenám, sa autori rozhodli naďalej **zdokonaľovať metódu socialistického realizmu.**

3. 1954 - 1964

= zaznamenávame prvé signály pozitívnych zmien, ktoré umožnili autorom, aby sa prezentovali ako samostatné osobnosti a zaujímali aj kritický postoj k spoločenským udalostiam (na politickej scéne sa hovorí o tzv. odmäku a o **budovaní socializmu s ľudskou tvárou = Dubček**).

Diela - **Mináč - Trilógia Generácia, Jašík - Námestie sv. Alžbety, Ťažký - Amenmária, Samí dobrí vojaci, Mňačko - Oneskorené reportáže.**

Nová orientácia literatúry sa upevňovala i v literárnych časopisoch Romboid, Revue svetovej literatúry, Mladá tvorba.

21. Charakterizujte komédiu ako žáner, uveďte jej znaky a najznámejších predstaviteľov komédie vo svetovej a slovenskej literatúre, zarad'te ich do literárneho kontextu. Poznatzky aplikujte na ukázkach.

Komédia

- je základný dramatický žáner z gréckych slov : **kómódiá**; **komos** = **veselý sprievod**, **oide** = **spev, pieseň**
- komédia aj tragédia **vznikla z osláv boha Dionýza** v porovnaní s tragédiou však komédia predstavuje každodennosť; reálny život v nej prevláda nad výnimočnosťou a vznešenosťou
- jej prvým významným predstaviteľom bol **Aristofanes** – staroveká grécka literatúra
- v stredoveku mala vo Francúzsku podobu **frašky** a v Taliansku sa rozvinula **commedia dell art** – z nej neskôr vznikla vo Francúzsku **Moliérova** komédia, v ktorej dosiahol tento žáner svoj vrchol.
- V 19. a 20. storočí **prežívala komédia svoju renesanciu** – napr. **N.V. Gogol', O. Wilde, G.B. Shaw**

V slovenskej literatúre sú najznámejší predstavitelia komédie : J. Chalupka, J. Záborský, J. Palárik a I. Stodola

základné črty komického účinku : krivda, ktorá sa stala hlavným postavám nie je príliš veľká a potrestanie záporných postáv je primerané ich previneniu : komicky pôsobí každé úsilie neschopného dokázať svoju nadradenosť, múdrosť a šikovnosť – toto úsilie sa vždy končí neúspechom – napr.: keď laik presviedča odborníka o tom, do čoho sa nevyzná, keď sa staršia dáma pokúša vzbudiť dojem, že je mladá, keď opitý človek vysvetľuje, že si vôbec nevypil

rozlišujeme 2 druhy komiky : charakterová a situačná : veľký význam v komédii zohráva náhoda – pomáha pri vytváraní konfliktov a zauzľuje dej

komickosť sa zakladá aj na protiklade/ kontraste : protiklad medzi úsilím a cieľom toho úsilia – komická postava chce byť inou, vznešenejšou, krajšou, mladšou, ako je v skutočnosti istý jav – prevrátenosť je iba vtedy komickým, keď ho podmieňuje osobnosť, základným znakom komickosti nikdy nemôže byť telesná chyba, lebo človek zaň nemôže

- **hrdinom komédie** je bezvýznamný, malicherný človečik, ktorý bezprostredne neohrozuje iných / keď sa nejaká udalosť alebo náhoda stáva nebezpečnou, prestáva pôsobiť komicky – napr.: keď človek padne do blata a nič sa mu nestane – vyvolá to v prizerajúcich sa smiech; ale keď si pri páde zlomí nohu, výjav vôbec nepôsobí komicky

- aj komédia **predkladá boj, konflikt** – človek sa postaví proti niečomu, jeho smiešny boj sa končí neúspechom, no nikto mu pri tom neublíži, jeho trestom je zosmiešnenie

súčasné žánre : veselohra, burleska, fraška, groteska, gag, kabaret, estráda

Prehľad autorov:

Starovek: Aristofanes – Lysistrata

Humanizmus a renesancia: W. Shakespeare – Veselé panie Winsdorské

Klasicizmus: J. B. P. Molière – Lakomec

J. Chalupka – Kocúrkovo

Od romantizmu k začiatkom realizmu: J. Palárik – Zmierenie alebo Dobrodružstvo pri obžinkoch

Medzivojnová lit.: I. Stodola – Jožko púčik a jeho kariera

G. B. Shaw – Pygmalion

Lit. po roku 1945: Lasica a Satinský - Soirée

22. Charakterizujte tragédiu ako žáner, uveďte jej znaky a najznámejších predstaviteľov tragédie vo svetovej a slovenskej literatúre, zaradte ich do literárneho kontextu. Poznanky aplikujte na ukázkach.

Tragédia

- z gr. tragódiá= capí spev
- **najstarší** dramatický žáner
- hlavným znakom je boj jednotlivca, prípadne skupiny s nepriateľskými silami
- základom tragickosti je konflikt medzi výnimočnou osobnosťou a vládncami spoločenskými vrstvami

prvky tragického konfliktu medzi jednotlivcom a spoločnosťou sú rozličné:

1. Boj hlavného hrdinu proti istým spoloč. silám a predsudkom (Antigona napriek zakazu pochová svojho brata , kráľ. nepriateľa)
2. Len výnimočný človek sa môže stretnúť v boji s presilou. Hrdinovia majú silný charakter preto ich vystúpenie vzbudzuje rešpekt a strach v radoch nepriateľa
3. Tragická postava porci kladných vlastnostiach má aj negatívne – pýcha, nadmerná vášeň.
4. Tragický boj sa končí pádom, smrťou hl. Hrdinu - jeho činy sú z morálneho hľadiska prijateľné; niekedy však ide o stratu správneho úsudku (Othello)

klasická tragédia má záväznú kompozíciu:

1. **epozícia (úvod. časť)** - uvádza diváka do čias a prostredia deja, oboznamuje ho s hlavnými predstaviteľmi
 2. **zauzlenie= kolízia (zápletk)** - vyvolaná udalosťou, kt. má rozhodujúci vplyv na vývin a priebeh diania
 3. **kríza (vyvrcholenie)** -t.j. dejová situácia, v kt. sa realizuje konflikt s rozhodujúcou zrážkou medzi hlavnými postavami deja
 4. **peripetia** - nečakaný obrat ako retardujúci prvok
 5. **katastrofa** - tragické riešenie konfliktu
- takéto obsahové členenie často zodpovedalo aj formálnemu členeniu tragédie na dejstvá - klas. tragédia mala 5 dejstiev - dodržiavala sa pri tom jednota času, miesta a deja

Prehľad autorov:

Starovek:	Sofokles - Antigona
Humanizmus a renesancia:	W. Shakespeare – Hamlet, Rómeo a Júlia, ...
Klasicizmus:	J. Racine, P. Corneille – Cid
Romantizmus:	F. Schiller
Realizmus:	P. O. Hviezdoslav
Medzivojnová lit.:	I. Stodola – Bačova žena
Lit. Po roku 1945:	I. Bukovčan – Kým kohút nezaspieva

23. Ozrejmite realizmus v slovenskej literatúre, jeho fázy, zamerajte sa na kľúčové diela slovenských prozaikov, ktorí patrili do 2. fázy, pracujte s ukážkami a analyzujte ich.

Slovenská lit.: realizmus (1875 – 1905) - 1. etapa (opisný) – 1880 - 1900/1905, 2. etapa (kritický) – 1900/1905 - 1918

Slovenská literatúra:

1. etapa (opisný) – (1880 - 1900/1905)

- **S. H. Vajanský** - prvá básnická zbierka – Tatry a more, dvojdielny román – Koreň a výhonky
 - **P. O. Hviezdoslav** - Krvavé sonety, Hájnikova žena
 - **E. M. Šoltéssová**
 - **T. Vansová**
 - **M. Kukučín** – poviedky – Keď báčik z Chochoľova umrie, Rysavá jalovica, román - Dom v stráni
- zameranie na realistický **opis**, národné témy v popredí
- **dominuje epika** – poviedky, novely, romány, v poézii sa objavuje nový prozodický system – **sylobotonicný veršový system**, dráma je najmenej rozvinutá

2. etapa (kritický) – (1900/1905 - 1918)

- **B. S. Timrava** – Ďapákovci - novela
 - **J. G. Tajovský** – činohra - Statky-Zmätky, poviedka – Maco MLieč
 - **Ľ. Podjavorinská** – literatúra pre deti
- zameranie na **zobrazovanie negatívnych javov** – chudoba, nevzdelanosť, zaostalosť, pasivita, zameranie na tých najchudobnejších
- hlbší, **nie vonkajší (opisný) pohľad**, do úzadia idú národné témy
- prevažuje epika – poviedky, novely, nastal **prudký rozvoj drámy**

B. S. Timrava – Ďapákovci

Novela – stredný epický žáner, rozsahom je medzi poviedkou a románom

Timrava – dedinské prostredie, ženské postavy, humor, irónia, prezývky, kritický postoj, psychologické

Téma: životný príbeh Ďapákovcov **Kritika:** Kritika zaostalosti - boli lenivým nepokrokovým, maximálna spokojnosť, Nevedeli že žijú zle (Iľa chcela zmenu)

Žáner: Psychologická novela

Rovina deja – prvý plán **Rovina významu** – druhý plán, ideme pod text (rozmyšľáme o ňom)

Dejová línia: život 16 ľudí v rodine, bývajúcich v jednom dome, ktorý sa točí okolo 2 ženských postáv Iľa a Anča, ktoré sa neustále hádajú pre každú maličkosť, Iľa odišla, zostali 14 a Anča bolo nespokojná

Postavy: Mišo, Paľo + ďalší 2 bratia, Iľa, Anča

- Iľa – panovačná kráľovná (tvárila sa ako by bola z pánskeho rodu), ktorá sa stále na všetko sťažuje, babica, pyšná
- Anča – mrzáčka (po driek je pekná, tvár má krásnu, ale nemôže chodiť) s peknou tvárou, tvrdohlavá, výbušná, skromná a pracovitá, pekne žije, zmija, kalika

(začiatok diela)

Jar nastala. Lúče slnca otepleli; zem zohriata vydáva paru a vôňu. Povetrie klzké, stáby hladkalo, a plné sviežosti. Tráva na lúkach tisne sa von, vrby a rakyty začínajú pučiť pri potokoch. Všetko budí sa k životu a hýbe k činu. Ľud chvatom berie sa do jarných prác. Cez zimu oddychoval každý, zaležané údy ťiadajú sa na čerstvé povetie – do poľa. Tváre omaľujú sa v slnci na červeno, oči prijímú svit bystrý a smelý.

Iba u Ťapákov chlapi postávajú po dvore a nemôžu striasť zo seba zimnú lieň. Nemôžu sa nahútať, či ísť začať dnes oračku, či nie. Role síce túžia uť za pluhom – no nie je piatok, ale streda. U Ťapákov však odjakživa nezačínali práce v iný deň. V minulý piatok orať nemohli, bolo primokro, treba im šetriť slabo prezimovaný statok, ale ak budú čakať do piatku, zatvrdne zem. Mali by teda ísť dnes, ale či to bude dobre, či sa vydarí, keď začnú prácu v iný deň? Či tu bude poťehnanie...?

U Ťapákov národa je veľa. Štyria bratia so ženami a deťmi, piaty, najmladší Mišo, ešte mládencom. Dievka jedna, Anča, tridsaťročná – nevydatá. Nevydala sa – je mrzáčkou. Lámka jej telo pokazila ešte za malička. Nechodí, len na dlaniach a kolenách čo sa vláči po chyti. Po driek je pekná; tvár má krásnu dosiaľ, ale nohy si vystrieť nemôže...

Veľa je ľudí u Ťapákov... Keď sa všetci zídu, temer nestačia lavice. A keď obsadnú stôl na obed, čo len po sedem ráz začrú do misy lyžicami, už sa i vyprázdni... Ľudu dost, ale to je chyba, že nieta hlavy v dome. Ešte kým stará gazdiná, ich mať, žila, bolo ako-tak. Ale ako ona v pominulú zimu zložila ustaté kosti do hrobu, jej pozostalí sú ako ovce bez pastiera. Otec umrel dávno – nieta, kto by viedol veľkú čelad'. Chlapi síce sa znášajú, oni pristali, aby gazdom bol najstarší brat Paľo, ako sa i patrí; ale ženy uzhodnúť sa nemôžu. Najstaršia nevesta, Iľa, od Jablonckov braná, myslí, že jej náleží veslo, i drží ho v ruke, no z ostatných ani jedna nie je spokojná s tým, a najnespokojnejšia mrzáčka Anča peknej tváre. Ona k nenávisti popudzuje ešte i ostatné. Ona chce rozkazovať a vždy to chce, čo nechce Iľa. Nechce Iľu nik, lebo sa vyvyšuje nad všetky. Je i v obecnej službe: je babicou. Bola na kurze v Sobote zo dva mesiace a odvtedy drží sa nad ostatné povýšené, akoby bola nie zo sedliackeho, ale z panského rodu. Nič sa jej odvtedy nepáči v dome, s ničím nie je spokojná. Nauča, majstruje a chce zrútiť staré obyčaje, odjakživa u Ťapákov zakorenené. I dnes, sotvaže otvorila oči a doniesla vody, že uvarí jedla na fruštík, už si našla, za čo by im kázeň držala:

„Či by poriadni ľudia trpeli tú studňu v tom sklade bez zrúba? Iba o kúštik, že som sa do nej nestrepala. Pre váš fruštík ja si ešte aj o život prídem. Keď nechcete studňu napraviť, choďte vy sami po vodu. Lebo už viem, že sa ja prvá do nej zmočím!“

Chlapi poobzerali sa jeden po druhom, koľko je v izbe z nich – ženy nevšimli si jej slov – a jej muž, Paľo, vysokej, trochu nahnutej postavy, okrúhlych, pokojných očí, ktorý veľmi rád žartu val, začo ho i žartovníkom volávajú, podotkol rozmarné:

„Nezamoč sa, kráľovná!“

V izbe nastal smiech. Iľina tvár ostala ako ruža. Práve muž, ktorý mal by si zastať na jej stranu, na žart obracia jej vážne reči.

J. G. Tajovský – Statky-Zmätky

Autor:

- Hlavné zlé javy (chudoba, nezamestnanosť)
- Písal prózy, hlavne poviedky (Maco Mlieč, Apoliena, Mamka Pôstková...)
- Dráma: Statky-zmätky, ženský zákon
- Je považovaný za zakladateľa realistickej drámy

Statky-Zmätky:

Lit. Druh – Dráma

Lit. Žáner – Činohra

- 4 dejstvá, forma prózy, ľudová reč postáv
- Miesto, čas – dedina, prelom 20. storočia
- Tri rodiny (Palčíkovci, Kamenský, Ľavkovci)
 - Ľavkovci – Ďuro
 - Kamenský – Zuzka
 - Palčíkovci – bezdetný, bohatý, veľmi lipli na majetku

Dejová línia:

- Plán bol aby Ďuro a Zuzka uzavreli manželstvo, pôjdu bývať k Palčíkovcom a budú im pomáhať a potom im prepíšu majetok
- Nakoniec sa zobrali a šli bývať k Palčíkovcom, manželstvo nebolo šťastné, čím viac Ďuro tlačil na Palčíkovcov, tým menej chceli
- Zuzka od Ďura odišla, Ďuro si doviedol domov Betu, bývalú frajerku
- Nakoniec aj Beta odchádza
- Na 2. Vianoce sa všetci stretávajú a uzmierujú sa
- Ďuro prosí Zuzku o odpustenie, Zuzka mu odpúšťa, ale nevzala ho späť

Téma – Príbeh dvoch mladých ľudí ktorý uzavreli manželstvo bez lásky

Idea – Prvoradá je láska, nie peniaze

Prvé dejstvo

(Javisko: Izba u Ľavkov.)

1. výstup (*celý)

Ľavko, Žofa, Ďurko.

ŽOFA (živá, jazyčná žena): Ja by som ti, syn môj, len takú radu, čo by i nejakú obnôšku mala, meno moje. Pri ženbe i rozumu sa načim poradiť, nielen čo oči vidia.

ĽAVKO (starý furták): A veď ti je Evka už aspoň piata frajerka, ako si z vojny doma.

ŽOFA (tajnostne): A Bete, vydatej žene, pokoj. V cudzej kapuste chytia ťa, meno moje.

ĎURKO (driečny ľahťikár): A ktože vám to už?

ŽOFA: Ani ťa nie je hodna vyžívať.

ĎURKO: Veď som ja len tak zašiel k nej niektorý raz ako k susede a — už to viete.

ĽAVKO: Vieme. Práve preto: maj rozum.

ŽOFA: Ty, si chvála pánu bohu, hodný, pekný urástol, na rozume ti z vrstovníkov nikto nechytí, nuž si môžeš i troška preberať, meno moje.

ĽAVKO: Hádam — môj syn! Ja som ho vychoval, vyučil. Môjho rozumu sa chytaj i teraz.

ŽOFA: Tak, meno moje. Ja sa vše poobzerám po tých našich dievčencoch, ale nič sa mi to nezdá. Medzi želiarskymi tebe rovnej niet. Mohla by si prsty oblízať i Marka Suchých, Anča Vrtiake... Ale veď som počula, že sa ty točíš i okolo Judky Bielych. Ej, či to tak? Materi nič nezjaviť, meno moje?

ĎURKO: Načo som vás mal baláchať? Ktože vie, či by šla, či by ju dali.

ĽAVKO: To je poriadna a majetná! Lepšej by ti nevedel ani vlastný otec poradiť. Ej, to by bola — gazdovská! Nemusel by si sa plahočiť v zime po furmankách, zárobkoch ako tvoj otec.

ĎURKO: I ja by takú chcel, len by šla niektorá.

ŽOFA: Už by ti ju bola prekonala, meno moje. Ale akoby ti ja ani materou nebola, že si mi to už nezvestoval.

ĽAVKO: Dobre máš! Nevrav. Len choď za ňou a doved' sa poriadku!

ŽOFA: Id', meno moje, a probuj. Rodinu naviesť, to je už moja starosť.

ĽAVKO: Ale sa drž pri nej, chlapče! Poriadnymi rečami ju zabávaj a nahovárjaj. Však dievčence mnoho dadia na lichotivé reči.

ĎURKO: Vysielate ma... Ak nepôjde?

ĽAVKO (chvastave): Bisťu dade! Jesto dievčat na každý prst desať. Keď tá nie, obrátim sa inde. Čože?! Tebe je celý svet otvorený. Môj syn, ľaľad!

ŽOFA: Taký šuhaj, ako si ty, meno moje!

ĽAVKO: Všade sa vieš vyznačiť a nijakej roboty sa nezľakneš. I Žofa Buriane, i to, čo mati, i to by bola.

ŽOFA: Bola, bola, meno moje, ale ja by som radšej, keby len Judka šla. Tam sa lepšie majú. Ľahko by ti šla hodina. Tam by si nemusel hrdlačiť, len si svoj mladý život chrániť a žiť si po vôli, meno moje.

ĽAVKO: Nech opáči i tam, i tam. Viem, nikde sa nezahanbíš.

ŽOFA: Nepočúvaj, meno moje. Akože pôjde razom na dvoje? Netáraj, otec.

ĽAVKO: Tak poslušni mater. Ale aby si vedel, čo máš rozprávať. Ponúkať sa neponúkaj, len tak zboku vyvedaj.

ŽOFA: A žeby si tam dlho nebol, meno moje.

ĎURKO: Nakladáte mi ako chlapcovi, keď ide po prvý raz do školy. Či som sa nikdy s dievkou nezhováral?! Nebojte sa!
(Odchádza.)

ĽAVKO: Múdre!

ŽOFA: Tak, syn môj, tak. Ale predsa len pravou nohou... (Do dvier ho vyprevadí.)

J. G. Tajovský – Maco Mlieč

Postavy: Maco Mlieč, rozprávač, Gazda, Gazdiná

Opis Maca: Čela ani skoro nemal, oči ako myš, nos ani gombička a celý preliačený, líca akoby ho ucápal a vrchnú gambu na 3 prsty odutú, vlasy ako jež a hrdzavé, uši skoro nič, za mlada sa o seba staral a potom po 30 nejak o prestal, bol pracovitý

- **Vonkajšia kompozícia:** delí sa na 3 kapitoly, súvislý text písaný v riadkoch za sebou

- **Vnútoraná kompozícia:**

- **Úvod** – rozhovor Maca Mlieča s nejakým mužom
- **Zápleтка** – život Maca Mlieča a jeho myšlienky
- **Vyvrcholenie:** Maco Mlieč sa pýtal Gazdu či mu niečo nedlíži
- **Obrat v dejí:** Maco Mlieč sa dozvedá, že Gazda niečo dlží jemu a keďže sa pripravuje na smrť, hovorí mu, nech mu ich odloží na pohreb
- **Záver:** smrť Maca Mlieča

Lit. druh: epika; **Lit. žáner:** poviedka

Téma: život Maca Mlieča

Idea/Aktualizácia: Budme pracovití, ak budeme pracovať a nepotrebovať veľa, byť skromný, zistíme, že život sa nám na staré kolena odmení

„Mliečnik, a koľkože ste vy to už u richtárov?“ vše zastavil som sa pri starom richtárovi kraviarovi, keď pásal pod cestou kravy.

Maťo vytiahol zaslinenú fajočku z úst, popravil na sebe vrece a jednu ruku pridvihol k oku, ako by na pozdrav. Poďakoval som mu a Maco díval sa, či sa ho dačo opytujem, lebo bol hluchý zpoly. Zopakoval som hlasnejšie otázku, on dával pozor aj na ústa, a potom sme sa už shovárali. Vedel, čím som, aj ma poznal, lebo som mu vše podal ohorok, alebo aj celú cigaru. On mi bol za to dôverným a mňa zaujímal, že vídal som ho voľakedy na bystrých vraníkoch v ľahkom vozíku s gazdom lebo gazdinou do mesta, do poľa; alebo zase seno svážať, drevo vozíť. Potom, keď okrivel, chodil s volmi za pluhom a teraz, že už aj ostarel, zoslabl, pasie už tretie leto kravy.

„A, pán môj, ktože to ráta?! Nuž od chlapectva,“ odpovedal hlasom, ako keby bol mal plné ústa fučky, starý Mliečnik, pravým menom Maco Mlieč, ale tak ho už od štyridsať rokov nikto nepovolal, a na priemeno počúval tak, ako keď ho mamka voľakedy Macíkom pozvala.

„A teraz že koľko máte rokov?“

„Ktože ho tam... Nuž ale budem mať iba dáky rok-dva menej ako náš gazda. On sa bol takto v lete oženil a ja potom na jeseň prišiel som k nemu za paholka.“

Gazda mal už aspoň šesťdesiat rokov, lenže sa ten nedal s Macom ani porovnať. Bohatý, doprial si, nič nerobil, peší nevyšiel ani do poľa, nuž mal brucho ako súdok a tvár ako mesiac na splni, a na Macovi iba ohorená čierna chlpatá kožka na širokých, veľkých kostiach, čaptavá noha a dokľavené prsty na rukách.

„A plácu že akú máte?“

„Peňazí?“

„Hej.“

„A len tak, čo potrebujem: na dohán, švíbalky a... A načo že sú mi už teraz? Aj tak by som ich užiť nemohol. Ženy, detí nemám... A gazda sľúbil, že ma opatrí až do smrti, či budem vládäť dačo robiť lebo nie,“ s akousi hrdoťou odpovedal starý Mliečnik, že má také zásluhy.

Sedeli sme na medzi. Maco pripálil si fajočku, dva-tri razy lepšie potiahol, aby sa mu rozfajčilo, utrel si zpakruky zaslinené gamby a obrátil svoje myšacie oči na mňa a pokračoval.

„A čože viacej človek zgazduje za mladi, ako keď ťa na starosť má kto opatrí a po smrti zahrabať? To je najväčšia pláca, čo ja mám sľúbenú od môjho gazdu, Pán Boh mu daj zdravia.“

Skoro som nevedel, čo Macovi proti tomu namietnuť.

„Ale je to zaslúženô! Len si porátajte. Slúžite aspoň tridsať rokov, a čo by vám len po piatke bolo vyšlo na rok, viete, koľké by ste teraz mali peniaze? Mohli by ste si len tak žiť a nemuseli ani kravy pást. I tak je to na vás už zle, tieto plúšte v jeseni, a zima, vietor, kravy zabiehajú.“

„A, ľalä, aké sú tiché. Muchy neštípu, a môže sa rozpásať celým poľom,“ pretrhol ma v reči.

„No, len si porátajte, čo vám vravím.“

„A čože budem rátať... Ved' ma zase choval za meru rokov,“ nechcel rátať Maco, lebo peniaze mali preňho platnosť len po šesťák-dva, za čo si mohol pálenky, dohánu a švíbaliek kúpiť. „Odieval,“ pokračoval ďalej, „a pálenka a dohán — to tiež voľačo vynesie, čo len dva paklíky do týždňa, a na fruštík, olovrant každý deň za pohár a cez kosbu, žatvu aj päť razí — to tiež voľačo do roka koštuje aj toho gazdu. Zase treba uznať. Aj takto v meste, keď som čakal na gazdu, už ako je richtárom, veru aj vína, mäsa, cigaru mi podal, mal by som hriech tajiť. A mne bolo jedno: či v meste na vozíku pod cieňou driemať a či doma v koniarni,“ nevedel dosť vynachváliť gazdu.

Zadivený vstával som.

„Tak vy ste, Maco, celkom spokojný so službou a plácou?“

„A veru sa nemôžem ponosovať, ani za mladi, ani na starosť.“

„Tak zdravý zostaňte.“ „Zdravý si chodte,“ rozišli sme sa.

24. Humor a jeho poslanie v dielach slovenskej a svetovej literatúry. Odlišite humor, iróniu, satiru, sarkazmus. V ktorých literárnych žánroch sa využíva humor ako hlavný umelecký princíp?

Humanizmus a renesancia

Miguel de Cervantes Saavedra

Román Dômyselný rytier Don Quijote de la Mancha - hlavný hrdina je dômyselný, úctivý Don Quichote, ktorý sa pomätie z čítania rytierskych románov. Chce byť presne ako oni. Chce obnoviť rytiersku slávu, preto sa rozhodne, že spolu so sluhom Sanchom Panzom pôjde bojovať za ideály rytierstva. Navonok vyzerajú veľmi smiešne, Don Quichote putuje na nevládnom koni menom Rosinante. Je oblečený do hrdzavého brnenia, namiesto kopije má akúsi palicu a sprevádza ho sluha na oslíkovi. Zažívajú spolu množstvo dobrodružstiev, bojuje proti zlu. Známy je jeho boj s veternými mlynmi pod ktorými si on predstavuje zlých veľkých obrov. Darmo ho sluha upozorňuje, že sa zraní.

Aká postava je Don Quichote? Je to smutno smiešna postava. Je to typický humanistický a renesančný hrdina, ktorý bojuje proti zlu.

Ako rytier chce Don obraňovať svoju princeznú Dulcinelu, ktorá je v skutočnosti len ťarbavá sedliačka. Don Quichote sa vracia domov, kde ochorie a pred smrťou sa zrieka svojho poblúznenia.

Humor a satiru využíva autor na kritiku feudálneho sveta a zároveň vyzdvihuje ideály humanizmu. Takých ako on je v našej spoločnosti treba, zdôrazňoval autor diela.

Wiliam Shakespeare Komédie: Skrotenie zlej ženy, Veselé panie z Windsoru, Sen noci svätajánskej

Klasicizmus

Jean Baptista Poquentin – Moliere

Komédia Lakomec – hlavný hrdina Harpagon je príslovečný lakomec

Od prvého objavenia sa na scéne, keď od svojho sluhu dôrazne vyžaduje bdelosť na svojom majetkom, až po poslednú, keď odmieta zaplatiť policajnému komisárovi, vyšetrojúcemu krádež jeho pokladu sa prejavuje len ako lakomec. Dej sa odohráva v Paríži. Dodržiava jednotu času, miesta a deja.

Jozef Ignác Bajza - napísal 1. slovenský román René mládenca príhody a skúsenosti. Tento román Bajza napísal západoslovenským nárečím. Pravopis si vytvoril sám. V tomto románe je René synom Benátskeho kupca. Vydáva sa na dobrodružné cesty, pretože hľadá unesenú sestru Fatimu. Putuje po krajinách (Turecko, Egypt, Taliansko), kde zažíva dobrodružné príbehy. Cez Viedeň sa dostáva na Slovensko a všíma si život ľudí na dedinách. Kritizuje chyby všetkých spoločenských vrstiev (zemepánov, poddaných a cirkevnú vrchnosť). Kvôli tomu bol tento román nakoniec zakázaný. V diele Slovenské dvojnásobné epigrammata kritizuje ľudské slabosti ale aj samotných Bernolákovcov.

Ján Chalúpka – napísal významnú hru Kocúrkovo, alebo len aby sme v hanbe nezostali.

Kocúrkovo je malé mesto v ktorom žijú: pán z Chudobíc – pôvodom zeman; školský inšpektor – človek, ktorý sa nerád hlási k svojmu slovenskému pôvodu, často používa latinské a maďarské výrazy i keď niekedy skomolené. Inšpektor chce aby učiteľ Sloboda učil deti po maďarsky. V kocúrkove žije aj čižmársky majster Tesnošil Jánoš. Jeho žena Tesnošilka má záujem aby si učiteľ Sloboda zobral za ženu ich dcéru. Učiteľ Sloboda (uvedomelý Slovák) odmieta učiť deti po maďarsky a vezme si za ženu dievča do ktorého sa zaľúbi. Je symbolom nastupujúcej generácie Štúrovcov a odmieta žiť malomestským spôsobom života.

Napísal aj román **Bendeguz, v ktorom zosmiešňuje maďarský šovinizmus** (prevyšovanie národa).

Juraj Fándly Je autorom knihy Dúverná zmluva medzi mníchom a diablom – v ktorej kritizuje žobravé rády, ktoré zneužívajú poverčivosť ľudí. Kritizuje, že mnísi upustili od telesnej práce, poukazuje na bohatstvo kláštorov a že mnísi sú príťažou spoločnosti. Jeho stanovisko vyvolalo veľké pobúrenie v cirkevných kruhoch a mal zakázané ďalej literárne tvoriť.

Preromantizmus a romantizmus

George Gordon Byron – epos Don Juan, orientálna romantika je prepletená dobrodružstvami a lúboštnými aférami hlavnej postavy v Grécku, Turecku i Rusku. Stretne sa tu s nenúteným vtipom, ale i s ostrým výsmechom anglickej spoločnosti, vyšších spoločenských vrstiev.

Ján Kalinčiak

Reštaurácia – autor tu vykreslil život zemanov, ich spory a charakter. Dej sa odvíja pred voľbami župných úradníkov a je tu zobrazený boj dvoch rozvetvených rodín o miesto vicišpána. Námetom je obraz získavania voličov pred voľbami župných úradníkov a boj o moc medzi rodinami Potockých a Bešeňovských. Sú tu príbehy príprav na voľby a boj o zemianske hlasy medzi 2 kandidátmi na úrad vicišpána, Adamom Bešeňovským a Jánom Potockým. Dôležitú úlohu zohrávali peniaze, obaja si hlasy získavali hostinami, pijatikou a podplácaním. Obe strany majú prívržencov i odporcov. Adam Bešeňovský si je istý a prisľúbi svoju dcéru Aničku chudobnému zemanovi Števkovi Levickému, ak ho zvolia za vicišpána. Števkovi pomôže jeho strýko Ondrej Levický a podarí sa mu získať Matiaša Bešeňovského na stranu Potockých. Matiaš však svoj sľub nedodrží a prejde do radov Adama Bešeňovského. Za porušenie prísahy ho musia potrestať. Prívrženci Potockého ho chytia a postavajú pred súd. Od strachu prisľúbi prejsť na stranu Potockých. Pomocou intríg Potocký dosiahne víťazstvo a Števkovi sa stane druhým vicišpánom. Boj o zemianske hlasy sa napokon končí kompromisom, svadbou Števkovi Levickému s Aničkou Bešeňovskou. V povesti niet víťazov ani porazených, všetci dosiahli to po čom túžili.

V diele je veľa prirovnaní, prísloví a porekadiel.

Jozef Miloslav Hurban

Satirická novela – Od Silvestra do Troch kráľov – hlavný hrdina starý mládenec Šuplata hľadá bohatú nevestu, no nakoniec si zobereie svoju slúžku Ilonu, keď sa dozvie, že vyhrala v lotérii. Ilona medzitým žreb predala advokátovi Bročkovi, ktorý ho venoval priateľovi ako svadobný dar. Príbeh sa odohráva v mestečku Bruchoslavice, kde prekvitá kleberárstvo, honba za majetkom a pýcha. Novela kritizuje mešianstvo a protivníkov slovenskej idey.

Porevolučné a matičné roky

Ján Palárik

Veselohra Zmierenie alebo dobrodružstvo pri občinkoch – Grófka Eliza Hrabovská a jej spoločníčka Miluša si vymenia svoje úlohy a postavenie, pretože očakávajú návštevu. Grófka chce spoznať svojho nastávajúceho baróna Kostrovického ktorý prichádza so svojim priateľom inžinierom Rohoňom. Ten si s ním vymenil totožnosť. Miluša kritizuje baróna Kostrovického, že sa hanbí za svoj slovenský pôvod a že nerozpráva slovensky. Dej má romantické prvky, dochádza k situačnej komike, páry sa navzájom spoznávajú a až pri občinkoch vyjde najavo, kto je kto. V závere sa nádejné manželské páry nájdu a všetko sa končí šťastne. Autor sa vysmieva odnárodneniu, využíva hovorový jazyk, aforizmy, príslovia a porekadlá.

Veselo hry – **Inkognito** – je vytvorená na zámene postáv a nadväzuje na hru Jána Chalúpku Kocúrkovo

Drotár – autor oslavuje slovenský ľud a kritizuje odnárodnené meštianstvo

Jonáš Záborský

Veselohra Najdúch – rozpráva tu dej okolo nemanželského dieťaťa statkára Gejzu a sedliackej dievčiny Maňuše Rojkovičovej. Maňuša donútená biedou prinesie dieťa na panský dvor, aby ho tam vychovali. Zvodca Gejza ju dá zatvoriť, aby mlčala. Tamojší ľud sa postaví na jej stranu a chce sa pánom pomstiť. Celé panstvo od pohromy zachráni farár. Dieťa – najdúch nakoniec zostane Gejzovi. Veselohra je ostrou kritikou mravného úpadku zemiianstva

Próza Dva dni v Chujave – delí sa na 2. časti:

Deň škaredý – autor stvárňuje život - prítomnosť a bezcieľnosť živoriaceho zanedbaného ľudu v obci Chujava. Opisuje aj pohromy, ktoré za jediný deň padli na obec.

Deň pekný – do zanedbanej Chujavy príde farár Rastic, ktorý s ďalšími slovenskými intelektuálmi urobili pre obyvateľov Chujavy veľa kvôli lepším životným podmienkam (postavili školu ...).

Realizmus

Humoristický román Charles Dickens – Pamäti klubu Pickwickovcov – pán Pickwick a jeho traja priatelia putujú po anglickom vidieku a spoznávajú život ľudí. Pán Pickwick je typom dobráka, čudáka, ktorý chce naprávať krivdy, za čo sa často dostáva do komických situácií. Jeho sluha Sam Weller sa riadi zdravým sedliackym rozumom. Pána Pickwicka vydiera advokátska firma za údajne nesplnený sľub manželstva domácej panej, no radšej sa dá zatvoriť do väzenia, ako by sa nechal vydierať.

Nikolaj Vasilievič Gogol'

Komédia Revízor – dej sa odohráva v hostinci, kde sa ubytuje človek – Chlestakov, o ktorom si všetci myslia, že je revízor. Dobčinský a Bobčinský sa k nemu správajú ako ku revízorovi. Chlestakov túto úlohu prijíma. Prestáhuje sa do domu starostu, a zaľúbi sa do jeho dcéry. Ťažisko hry spočíva v postavách, sú obmedzené, ľahkoverné, hlúpe, a intrigánske. Chlestakov prekračuje rámec hlúposti. Má rozumové schopnosti, ktorými dokáže ťažiť z iných ľudí. Autor tu odkryl stále sa prehľbujúcu skorumpovanosť cárskej byrokracie, kritizuje mestkých predstaviteľov, ich úplatkárstvo hrabivosť a strach pred odhalením.

Martin Kukučín

Keď báčik z Chochoľova umrie – autor zachytil úpadok zemanstva a jeho neschopnosť zasahovať do osudov národa

Hlavný hrdina je Aduš Domanický. Nemá nijaký majetok, chváli sa zemanom a svoju záchranu vidí v smrti báčika z Chochoľova. Ondrej Tráva predáva obilie a sníva sa mu, že ľudia sa menia na ovce, on ich strihá a predáva. Ondrej uveril Adušovi, že je bohatý zeman a dal mu obilie s tým, že mu potom zaplatí. Po čase Ondrej nemá peniaze ani obilie a vyberie sa za Adušom do Domaníc. Ondrej vidí, že Aduš žije v chudobnom dobe, cíti sa byť oklamáný a žiada, aby mu zaplatil v podobe stromov – jaseňov, ktoré má v záhrade. Aduš sa zmení a prosí ho, aby počkal, že sa iným spôsobom vyrovnajú, že mu zaplatí. Nemôže mu dať stromy, lebo pod nimi sú pochovaní jeho predkovia a tam má tiež už svoje miesto aj báčik z Chochoľova. Záver je harmonický, ústupčivý.

Rysavá jalovica – hlavné postavy: Adam Krt a jeho kmotor Adam Trnka

Autor opisuje trampoty Adama Krta spojené s kúpou i stratou jalovičky.

Adam Krt, ktorého žena vystrojila na jarmok, podarilo sa mu predať krpce a od kmotra kúpil jalovicu. Ako bolo zvykom, kmotrovci išli zapíť oldomáš. Krt priviazal jalovicu pred krčmou. Trnkova žena išla okolo nevediac, že bol uzavretý obchod, zobrala jalovicu domov. Keď vyšli z krčmy, nevedeli ju nájsť. Krt nemal ani peniaze, ani jalovicu. Krt išiel so strachom domov, videl duchov na cintoríne, lavičku, ktorá uteká, ale najviac sa bál svojej ženy Evy, ktorá ho vyhnala. Eva Krtová sa neskôr dozvedela k akému omylu došlo a plakala za mužom. Krt išiel zarobiť peniaze na pílu, prišiel domov a zaprisahal sa, že už nikdy na pijatiku nesiahne.

Jozef Gregor – Tajovský

Veselohra Ženský zákon – nastoľuje aktuálne problémy, medziľudské vzťahy, kritizuje charakterové nedostatky dedinského človeka, hoci riešenie konfliktu je harmonické. Autor kritizuje klebety, ohováranie, ktoré môže spôsobiť veľa zla. Kritizuje aj túžbu dedinského človeka spoločensky postúpiť.

Literatúra medzi dvoma svetovými vojnami

Jaroslav Hašek

Román Osudy dobrého vojaka Švejka – autor v tomto románe kritizuje a odsudzuje vojnu

Hlavný hrdina, heroikomická postava Švejk (hrdinsko-humoroická). Švejk sa javí ako jednoduchý prostomyseľný typ človeka, ktorý obchoduje so psami. Sedí doma a dozvie sa, že bol zavraždený panovník, napriek tomu, že je chorý presvedča domácu pani, aby mu zohnala cukrárenský vozík a odviedla ho na odvod, pretože chce bojovať za cisára pána, až do roztrhání tela. Na ďalší deň vyšiel v pražských novinách článok o tom, aké vlastenectvo preukázal Švejk, keď sa napriek zdravotným problémom rozhodol bojovať za Rakúsko-Uhorsko. Autor v tomto diele využíva humor, iróniu a satiru.

Ivan Stodola

Komédia Náš pán minister – kde s humorom zobrazil pokrytecký život malomeštiakov a ich snahu preniknúť do vyšších kruhov.

Divadelná hra Čaj u pána senátora – opisuje kritiku karierizmu, bezohľadnosť a obmedzenosť meštiackych vrstiev, ktorí sa snažili v období po vzniku ČR preniknúť do vládnych politických vrstiev.

Hra Jožko Púčík a jeho kariéra – označil ju ako „satiru na falošne chápaný humanizmus“. Hrdina je tragikomickou postavou doby, v ktorej žil. Jožko Púčík je svedomitý úradník v dobročinnom spolku Humanitas. Obvinili ho však z krádeže peňazí, ktoré v skutočnosti ukradol správca spolku Rohatý. Pokiaľ Jožko Púčík berie na seba obvinenie, správajú sa k nemu ako k hrdinovi. Zrazu majú o neho záujem až dva humanitné spolky, podporujú ho v skutočnosti preto, aby vykázali činnosť. Keď vyjde najavo, že Jožko nevinný, prestanú mať o neho záujem.

Osnova komédie Keď jubilant plače je jednoduchá. V malom mestečku pracuje lekár, ktorému konkuruje mastičkárka. Ľudia viac veria zázračným mastičkám, a tak lekárovi ubúdajú pacienti. Nakoniec uzavrie lekár s mastičkárkou dohodu a ľudia sa k nemu začnú hrnúť. Nikto nechce veriť, že jeho liečebné metódy sú podfukom.

Komédia Mravce a svrčkovia – vysmial sa jednotlivcom, ktorí sa bezprávne obohacovali

Július Barč – Ivan

Satirická hra Mastný hrniec – dej sa odohráva v Ťuťotíne, modernom slovenskom Kocúrkove. Komika sa zakladá na zámene osôb. V rozhlase oznámia, že stredoškolský profesor Babík sa má stať ministrom. Všetci mu nadbiehajú, poklonujú, chcú ťažiť zo situácie. Keď sa omyl vysvetlí, mešťania sa od neho odvrátia.

Humor – vtipnosť, žartovnosť, smiech

Prameňom smiešnosti je veľa (nešťastia, malé chyby ...). Ak spisovateľ vie takéto momenty ľudí objaviť a primerane podať, má zmysel pre humor, napíše žartovné dielo, ktorým dokáže ľudí pobaviť.

– jeho cieľom je pobaviť čitateľa, diváka, vyvolať smiech na základe konania a postojov hrdinov.

Satira – výsmech (umelecké dielo, ktoré odhaľuje spoločenské chyby)

Satira je výsmechom niektorých stránok ľudí. Spisovateľ chce čitateľov zabaviť a upozorniť aj na negatívne stránky v ich živote v snahe odstrániť, napraviť chyby.

– je to ostrý výsmech spojený s útočnosťou, úplným odmietnutím zosmiešňovaného javu, viaže sa na spoločenské javy

Irónia - (gréč. eironeia- pretvarovanie, úsmešok) je druh nepriameho pomenovania, v ktorom kladné hodnotenie má negatívny význam. Prevaha zdobnenín, zjemňujúcich výrazov sa stáva nositeľom záporných vlastností.

– jemný výsmech, vtipné vyjadrenie opakom toho, čo sa mieni, skrytý význam.

***Paródia** – komická alebo satirická napodobenina literárneho diela alebo žánru. Do nového diela sa preberú obsahové, formálne znaky parodovaného diela v hyperbolizovanej forme, so zámerom zosmiešniť ho.

Sarkazmus - štipľavý, uštipačný vtip, výsmech, zádrapčivosť, jedovatosť

O humoristickom poňatí hovoríme vtedy, ak dielo má viac menej dobrosrdečný, láskavý, zhovievavý ráz. (napr. Kukučín: Rysavá jalovica, Keď báčik z Chochoľova...)

O komickom poňatí hovoríme vtedy, keď autor zobrazuje smiešne a zábavné javy ľudského a spoločenského života. (napr. Tajovský: Ženský zákon)

O satirickom poňatí hovoríme vtedy, keď je dielo ostrým výsmechom ľudí, spoločnosti, či doby.

V ktorých literárnych žánroch sa využíva humor ako hlavný umelecký princíp?

- Komédia, fraška, veselohra, sitcom

25. Charakterizujte klasicizmus a osvietenstvo, zaradte do kontextu literárneho vývoja. Na základe práce s uvedenými ukázkami načrtnite typické znaky klasicistického diela, typ literárneho hrdinu a rozdelenie žánrov.

Baroková lit. (16. – 18. stor.) – Klasicizmus – Romantizmus (koniec 18. – polovica 19. stor.)

Klasicizmus: (17. – 18. stor.)

- ostrý opak baroka

- zdôrazňuje prísne pravidlá aj v umeleckej tvorbe (classicus – dokonalý, vzorový), vzorom dokonalosti bola antika, využívali sa 3 jednoty dramy

- členenie žánrov na vysoké a nízke

- typizácia postáv

- časomiera

- písali sa eposy, idily, ódy, bájky,...

- rozvíja sa súbežne s osvietenstvom

- **Dramatická tvorba** – Francúzsko: tragedie - Pierre Corneille, Jean Racine, komedie - Jean Baptiste Poquelin-Molière - Lakomec, Pierre Corneille – Cid - 5 dejstvá heroikomická drama, Jean Racine – Faindra - psychologická dráma, 5 dejstiev s mytologicko-antickým námetom a ľúbostnou témou
- Jean de La Fontaine – **Bájky** -12 zväzkové dielo o negatívnych vlastnostiach ľudí

Osvietenstvo:

- viera v osvietený rozum, ten je možné získať poznatkami a vedomosťami

- vznik v Anglicku a najviac sa rozvinulo vo Francúzsku

- u nás bola osvietenou panovníčkou Mária Terézia

- Cigito ergo sum! – Myslím, teda som!

- Daniel Defoe-Robinson Crusoe
- Jonathan Swift-Guliverove cesty

Znaky klasicistickej literatúry:

1. vzor v antike (klasicistická literatúra podľa antického vzoru určila presné pravidlá.

2. preferuje rozum pred citom (vyžaduje rozumovú disciplínu)

3. napodobňovanie prírody a toho, čo je podstatné a nemenné

4. zameranie sa na spoločenské a mravné problémy

5. harmonická súmernosť, logická jasnosť, jednoduchosť sujetu, presnosť jazykového vyjadrovania, štýlová disciplína (tieto presné pravidlá klasicistickej poézie vyjadril Nicolas Boileau-Desprèaux v diele Básnické umenie)

6. postavy – nevytvárajú sa individuality, ale nadčasové, všade sa vyskytujúce charaktery – typy postáv (teda zameranie viac na všeobecné črty človeka ako na jednotlivosti charakteru, napr. skupáň, pokrytec)

7. rozlišujú sa:

- **vysoké žánre** – óda, elégia, epos, tragédia – spracúvali historické, nadčasové námety, hrdinovia boli príslušníci vysokých vrstiev, vládcovia, veľmoži, vojvodcovia

- **nízke žánre** – bájka, satira, komédia, fraška, idyla – komický námet zo života nižších vrstiev, meštianstva, námety sa mohli dotýkať aj súčasnosti

8. klasicistická dráma: **dodržiavala tri jednoty**: jednotu času, miesta, deja - časté sú v nej postavy rezonérov, ktoré dej komentujú a vyjadrujú mienku autora

9. najvyšší zákon klasicistického umenia: **pravda, dobro, krása**

Slovenský klasicizmus:

V tomto období sa začala šíriť myšlienka slovanskej vzájomnosti (idea slovanstva), boli to myšlienky, o ktoré sa opieralo národné hnutie. Zdôrazňovala sa spolupatričnosť slovanských národov, prejavoval sa záujem o slovanské dejiny, slovanskú kultúru a jazyky.

Zrod tejto idey nebol náhodný, ale súvisel s tým faktom, že Rusko zvíťazilo v boji proti Napoleonovi, čo vyvolávalo v ostatných slovanských národoch nádej v lepšiu budúcnosť.

Šíriteľmi tejto myšlienky u nás boli: **P. J. Šafárik, J. Kollár**

PAVEL JOZEF ŠAFÁRIK:

- Zaoberal sa jazykovedou, históriou, filozofiou, prírodnými vedami a pod.
- Písal po nemecky, po česky, odmietal bernolákovčinu a Štúrovu slovenčinu.

Tvorba: Literárnu tvorbu začal písaním poézie, vydal tiež zbierku ľudových piesní (chcel oživiť umelú literatúru ľudovou tvorbou). Najdôležitejšie diela sú tie, v ktorých sa venuje dejinám slovanských literatúr.

JÁN KOLLÁR:

- rodák z Turca (okolie Martina, vyštudoval za evanjelického kňaza v nemeckom meste Jena. Dlhý čas pôsobil ako kňaz v Budapešti, na sklonku života ho vymenovali za univerzitného profesora vo Viedni. Tam aj zomrel, jeho pozostatky boli prevezené do Prahy.

Z jeho života treba spomenúť 2 fakty, ktoré výrazne ovplyvnili literárnu tvorbu:

- Počas štúdia v nemeckom meste Jena (Jena sa stala centrom nemeckej mládeže) bol svedkom silných vlasteneckých nálad tejto mládeže, ktoré sa prejavovali aj v podobe nacionalizmu (povýšencstvo, rozpínavosť, podceňovanie iných (aj slovanských) národov. Dokonca na nemeckom území zanikli niektoré slovanské kmene.
- Počas štúdia v Jene sa zaľúbil do Frederiky Wilhelminy Schmidtovej, dcéry evanjelického pastora, ktorú za neho nechceli vydať a až po 16 rokoch mohla odísť za Kollárom do Pešti.

Literárna tvorba:

- Básn. zbierka - **BÁSNĚ JÁNA KOLLÁRA** - je to zbierka zneliek-sonetov obsahuje lúbostné (láska k Míne), vlastenecké verše. Niektoré vlastenecké básne cenzúra nedovolila publikovať.
- K pôvodným znelkám pridával ďalšie, až v roku 1832 vydal básnickú skladbu - **SLÁVY DCERA** (okolo 600 sonetov), kompozične pozostáva z úvodnej časti Předzpěv a spevov: 1.Sála, 2. Labe, Rén , Vltava, 3. Dunaj, 4. Léthé (slovanské nebo), 5. Acheron (slovanské peklo).
- **Umelecky najhodnotnejší je Předzpěv** -z hľadiska obsahu je to elégia (žalospev), autor vyjadruje smútok nad slovanskou minulosťou nad utrpením slovanských národov. Autor nastoľuje aj humanistické myšlienky. Forma úvodnej časti sa nazýva elegické distichon (žalospevné dvojveršie) , autor využíva časomerný prozodický systém (strieda 2 verše, hexameter a pentameter).
- Jednotlivé spevy spája len veľmi jednoduchá delová línia - je to cesta básnika z Nemecka cez Čechy domov na Slovensko. Na ceste ho sprevádza Mína, ktorá predstavuje ideál slovanskej devy.

Časomerný veršový systém (ďalšie sú Sylabický VS – Štúrovci a romantizmus, Sylabotonický VS - realizmus):

- Používaný v antike a klasicizme

Meria sa časom striedanie dlhých a krátkych slabík, dlhé slabiky môžu byť:

- Prirodzene dlhé
- Dlhé polohou – Kvôli tomuto sa v Slovenčine neujal

Časomerný rozbor dvojverša:

- – = dlhá slabika
 - U = krátká slabika
 - –U = trochej
 - –UU = daktyl
 - – – = spondej
 - *Aj zde leží zem ta před okem mým slzy ronícím,*
– U U|– – |– U U |– – |–U U|– –
 - *Někdy kolébka, nyní národu mého rakev.*
– U U|– U U|– //–U U|– U U|–
- Elegický distichon
(Žalospevné dvojveršie)
1. verš musí byť 6 stopový
2. verš musí byť 5 stopový

JÁN HOLLÝ:

rodák z Borského Mikuláša, vyštudoval teológiu v Trnave, pôsobil ako katolícky kňaz, najdlhšie v Maduniciach pri Piešťanoch. Tam ho navštevovali štúrovci. Štúr, Hurban, Hodža ho tu navštívili aj vtedy, keď sa rozhodovali o uzákonení spisovnej slovenčiny na základe stredoslovenského nárečia.. Hoci Hollý celé svoje dielo vydal v bernolákovčine, schválil im ich rozhodnutie. V roku 1843 fara vyhorela, Hollý takmer prišiel o zrak, odišiel k priateľovi Lackovičovi na Dobrú Vodu, kde zomrel.

Literárna tvorba:

- Hollý je považovaný za prvého veľkého slovenského básnika. Jeho tvorba začala prekladmi diel antických autorov. Potom písal pôvodné práce.

napísal 3 eposy:

▪ **SVATOPLUK** - spracúva historický námet z 9. storočia (Veľká Morava), skladá sa z 12 spevov, na začiatku každého spevu je krátke naznačenie deja. Príbeh tvorí boj Svätopluka a jeho víťazstvo na Devíne nad nemeckými vojskami.

▪ **CIRILLO-METODIADA** - spracúva historický námet z 9. storočia, má 6 spevov a pojednáva o príchode Cyrila a Metoda na Slovensko. V diele vyzdvihol ich prínos.

▪ **SLÁV** - dej eposu nemá historický základ, je vymyslený, má 6 spevov, Sláv je hlavná postava eposu, ktorý sa postavil na čelo Tatrancov (Slovákov) a tí porazia kmeň lúpežných Čudov.

- Všetky 3 eposy boli napísané podľa vzoru antických eposov. Autor eposy nazýva víťazské básne (bohatierske eposy).

Ďalším dielom sú **SELANKY** - idylické básne kratšieho rozsahu, ktoré sú oslavou života v prírode, obrazom voľného života pastierov a roľníkov, ktorí sa venujú práci spevu, hrám. Tak do poézie vstupuje slovenský ľud, napriek tomu, že forma selaniek je antická.

JÁN CHALUPKA:

- je to starší brat významného slovenského romantického spisovateľa Sama Chalupku. Pôsobil ako učiteľ, evanjelický kňaz, ovládal 10 jazykov. S jeho menom sa spájajú začiatky slovenského divadla. Jeho divadelné hry sa hrávali najmä v Liptovskom Mikuláši, kde v roku 1830 Gašpar Fejérpataky-Belopotocký založil ochotnícky divadelný spolok.

Literárna tvorba:

- Písal veselohry. Prvá a najúspešnejšia hra: **KOCÚRKOVO ALEBO LEN ABY SME V HANBE NEZOSTALI** hra sa odohráva v malomestskom prostredí, približne v prvej tretine 19. storočia. Autor zobrazil pomocou humoru, satiry a ironie rôzne spoločenské vrstvy malomesta.

Reprezentujú ich tieto postavy:

▪ **Pán z Chudobíc** - zeman, nemajetný, ktorý pôsobil ako inšpektor, hoci bol nevzdelaný. Je Slovákom, no obdivuje Maďarov, maďarčinu, používa ju, no neovláda.

▪ **Majster Tesnožil** - čižmársky majster, chce patriť aj so svojou rodinou do panskej spoločnosti, napodobňujú život vyšších vrstiev, no zanedbávajú svoje remeslo, v práci nenapredujú. Jeho typickou črtou je odrodilstvo. Jeho rodina zase reprezentuje ďalšie negatívne vlastnosti: klebetníctvo, egoizmus, neúprimnosť, honbu za majetkom.

▪ **Učiteľ Sloboda** - reprezentuje inteligenciu, je vzdelaný, ovláda cudzie jazyky, odmieta odnáródňovanie, hrdý Slovákom, no váži si maďarčinu a maďarskú kultúru.

- Dej sa točí okolo príchodu nového učiteľa do Kocúrkova. Všetky mamičky sú v strehu, chcú ho získať za zaťa. Učiteľ Sloboda sa nakoniec zaľúbi, no jeho vyvolenou je Ľudmila, dcéra učiteľa. Ich láska je úprimná, na rozdiel od Tesnožilovcov, ktorí naďalej žijú pokrytecky a robia všetko preto, len aby v hanbe nezostali.

- Prvé stále Slovenské divadlo (Slovenské národné divadlo) vzniklo až v roku 1919 (1918 vznik ČSR), v roku 1919 vznikla aj prvá vysoká škola (Komenského) a obnovila sa Matica slovenská v Martine.

Ďalšie divadlá:

- Bábkové,
- Divadlo Thália v Košiciach (pre maďarskú národnostnú menšinu),
- Národné v Košiciach
- Divadlo Jonáša Záborského v Prešove
- Spišské divadlo

BERNOLÁK: kodifikácia slovenčiny (Bernolákovčiny) 1787

FÁNDLY: ako prvý v praxi používal Bernolákovčinu, bol autorom ľudovúchovnej literatúry – rady pre ľudí (bylinkárstvo, poľnohospodárstvo)

BAJZA: napísal **prvý slovenský román – René mláďenca príhodi a skúsenosti**, navrhol si vlastný pravopis (zostať len pokusom), sporil sa s Bernolákom o tom, ktorý pravopis je lepší: neuspel, nemal dostatok vedomostí a nebol dostatočne vzdelaný

26. Zaradíte autorov ukážok do literárneho obdobia a národnej literatúry, definujte spasiteľský prúd a naturalizmus. Charakterizujte dejovú líniu a hlavnú postavu oboch diel. Objasnite hlavnú myšlienku a tému oboch diel. Analyzujte a zhodnoťte príčiny nedorozumení medzi dospievajúcimi a dospelými v ukážke. Vyjadrite aj vlastný názor.

Spasiteľský prúd v americkej literatúre

- Po 2.svetovej vojne vzniká v americkej literatúre prúd prózy, ktorá reagovala na stratu ideálov mladej generácie na orientáciu, na konzumnú spoločnosť, na zvyšovanie výroby a vzápätí spotreby, na devastáciu prírody, devastáciu pôvodných obyvateľov Ameriky, na ničenie fauny a flóry
- Do tejto skupiny patrí **Jerome David Salinger**
- Jeho cieľom bolo pomôcť americkému človeku, aby sa vrátil k starým hodnotám. Snaží sa vždy niekoho, alebo niečo vo svojich dielach zachrániť.

Kto chytá v žite

- Psychologický román
- Autor konfrontuje svet detských ideálov so svetom dospelých
- Hlavnou postavou je Holden Coufield – 16 rokov, študent strednej školy v Pency v Agrenstovne v Pensylvánii. Je to už štvrtá škola, nie je úspešný ani tu a po prázdninách sa už nemá do školy vrátiť. Prepadol zo štyroch predmetov a nepomohol ani pohovor s rodičmi.
- Rozprávanie je v 1.os., rozprávačom je Holden. Vyjadruje svoje názory na život, školu, dievčatá, dospelých, umenie, priateľstvo, vojnu.
- Retrospektívne v sanatóriu rozpráva svoje 3 dňové putovanie zo školy v Pancy do predvianočného New Yorku. Sám nevie povedať, prečo sa mu v škole nedarí. Je znechutený spolužiakmi aj riaditeľom. Riaditeľ ruku podal iba tým rodičom, ktorí prišli navštíviť svoje deti na konci týždňa a boli majetní.
- Holden prežíva vážnu krízu. V puberte za jeden rok narástol o 16,5 cm. Ochorel pri tom na pľúca. Holden pochádzal zo zámožnej rodiny – nikdy nemal hmotný nedostatok. Otec bol úspešný advokát a Holden ho upodozrieval, že upadol do konzumnej spoločnosti ako takmer každý dospelý. Bojí sa, že otec nepomáha ľuďom, pretože sú nevinní a je to správne, ale preto, že chce byť slávny a bohatý. Matka je citovo poznačená smrťou Holdenovho brata Alliho.
- Holden má staršieho brata, ten ako vojak zažil 2. sv. vojnu. Armádú nenávidel, domov sa vrátil obratý o všetky ideály. Bol talentovaným spisovateľom, ale ako mnohí iní obetovali svoje ideály, odišiel do Hollywoodu za slávou, pôžitkami a rozkošou.
- Najmladšia v rodine je Pheobe (10 ročné dievča), ktorá miluje Holdena. Aj on si najviac rozumie iba s ňou. Vďaka Phoebe Holden miluje deti a chce ich chrániť. Pheobe považuje za správne, neskazené a vtipné dievča. Ona chápe, že Holden smúti za smrťou svojho brata. Ona fakt o smrti prijala ako nezameniteľný. Holden sa s tým vyrovnáť nevie. Vyčíta dospelým, že na blízkyh hneď zabudnú, keď zomrú. Svoje city iba predstiera. Holden sa sklamal nielen v rodine, ale aj u učiteľov. Jedni nepresvedčia svojou odbornosťou, druhí nemajú autoritu a ten, ktorému veril, prišiel v noci do jeho izby a pohládzal ho po hlave.
- Rozumel si so starými učiteľmi dejepisu, ale pri rozlúčke sa ani ten neubránil poučovaniu. To Holdena sklamalo. Svet rovesníkov Holden chápe kriticky. Na každej škole nachádza presne rovnakých chlapcov, ktorí sa rozprávajú iba o rugby a sexe. Snažia sa obstať vo svete, o ktorý Holden nejaví záujem.
- On by si vedel predstaviť život na brehu potoka v zrubovej chalúpkke. Nemá nikoho, kto by tam s ním išiel. Veľmi sa ho citovo dotklo, že Jane, dievča, s ktorým prežil prázdniny- išla na rande so spolužiakom. Prežil s ňou nesmelú prvú lásku (takmer sa pobožkali). Celé hodiny hrávali dámu.

- Holden nie je zrelý na sexuálne vzťahy, ale prijme ponuku dievčaťa v hoteli. Prijíma rady skúseného, ale uvedomuje si, že by nemohol ísť s dievčaťom, ktoré nemiluje. Skúša to s alkoholom.
- Holden sa podceňuje. Myslí si, že je zbabelý, ale neznáša utrpenie. Citová kríza sa dostaví tesne pred Vianocami. Rodiny zobia stromček a každý niekomu patrí.
- Holden vie, že nemá silu po prázdninách pokračovať na ďalšej škole a preto sa obáva ísť domov. Potulovaním ochorie, bude sa liečiť v sanatóriu (tu rozpráva príbeh). Nechce hovoriť o tom, čo bude, keď skončí liečenie. Nechce stratiť spoločnosť, záleží mu, aby sa deťom nič nestalo.
- Sníval sen o žitnom poli a priepasti. V žitnom poli sa hrali deti. On stál tvárou k žitnému poľu a chrbtom k priepasti. Jeho úlohou bolo každé dieťa, ktoré sa priblíži k priepasti, vrátiť do poľa. Nechce, aby deti padali do priepasti, pretože priepasť na konci poľa je (je aj názov románu, je symbolický). On ju už zbadal.

Žitné pole = svet detí, ideálne Amerika

Priepasť = svet dospelých, skorumpovaná Amerika, poznačené korupciou, drogami, alkoholom, prospechárstvom

Kompozícia:

- Žáner: román
- Konfrontácia (skutočný život ↔ predstavy)
- 26 číslovaných kapitol
- Ja rozprávanie
- Rozprávač je Holden = subjektívny rozprávač (nezhoduje sa s autorom, charakterizuje svoje vnútorné stavy, nálady, sústreďuje sa na zlo, využíva 1. osobu)
- **Kompozičný postup:** retrospektívny (pohľad späť), chronologický

Jazykový štýl:

- hovorový (nevyhýba sa používaniu vulgarizmov)
- prevládajú dialógy
- vnútorné komentáre rôznych situácií
- Vyskytuje sa introspekcia – premýšľa o správaní a konaní
- Nostalgické spomienky na detstvo

Román je zaradený medzi generačné romány.

Generačný román – žáner, ktorý sleduje hrdinu na pozadí doby, pod vplyvom prostredia, spoločnosti, rodiny, školy a citových skúseností. Jeho hrdina má všetky znaky bežného človeka, čo čitateľom umožňuje sa s hrdinom identifikovať. Postava môže svojím správaním, konaním a názormi vyjadrovať typický životný postoj a city svojich rovesníkov. Často ide o tzv. kultové diela.

NATURALIZMUS - (naturalis = prírodné) do krajnosti dovádza teoretické predpoklady realizmu.

Naturalizmus je literárne hnutie, ktoré **vzniklo v druhej polovici 19. storočia vo Francúzsku**, pokúšalo sa o systematické a **čo najobjektívnejšie zachytenie súčasnej skutočnosti vrátane všetkých jej negatív**, vrátane chudoby, rasizmu, sexu, násilia, choroby, predsudkov, korupcie, prostitúcie a špiny.

Naturalizmus má charakterizujúce **vlastnosti pesimizmu, často sa v ňom spomína nevyhnutnosť smrti**. Ďalším rysom naturalizmu je **determinizmus**. Determinizmus je v podstate **opakom pojmu slobodnej vôle**. Je to myšlienka, že jednotlivé znaky (so zameraním na prírodu, alebo osud) majú priamy vplyv na priebeh života. Často autor v naturalizme vedie čitateľa k domnienke, že osud postavy bol stanovený a nemenný. Ďalším rysom je **prekvapivý zvrät na konci príbehu**. Rovnako často sa v naturalistických románoch a príbehoch vyskytuje pocit, že **príroda je ľahostajná k ľudstvu**, ľudským bojom, nešťastiam a pod. Naturalizmus je v podstate rozšírenie realizmu.

Naturalistickí autori:

Zakladateľom naturalizmu je francúzsky spisovateľ **Émile Zola**, ktorý ako prvý použil tento termín v literatúre. Pri písaní postupoval prísne vedecky, realitu sa snažil zobrazíť autenticky a dokumentárne na základe faktov. Sústreďoval sa na čo najvernejšie zachytenie skutočnosti, pričom zachytával aj tie najdetailnejšie znaky sveta a človeka vrátane všetkých negatívnych stránok.

Z tvorby É. Z.: Brucho Paríža, Zabijak, Germinal, Ľudská beštia.

Zo slovenských autorov sú najvýznamnejšími predstaviteľmi tohto smeru **Ladislav Nádaši Jégé** (predovšetkým diela Adam Šangala a Cesta životom) a **Gejza Vámoš** (diela Atómy Boha, Editino očko, Jazdecká legenda, Odlomená haluz).

Z českých autorov patria medzi najvýraznejších naturalistov **Karel Matěj Čapek-Chod** a **Josef Karel Šlejhar**.

27. Typy literárnych postáv a ich uplatnenie v jednotlivých literárnych obdobiach. Identifikujte typy postáv v ukážkach 1 až 3, odôvodnite svoje rozhodnutie. Ktorý literárny druh poskytuje spisovateľovi väčšie možnosti pri zobrazovaní vnútorného sveta literárnych postáv? Argumentujte.

Literárne postavy:

Dráma:

- treba si potrpieť na vyjadrovanie postavy (dialógy, monológy), pretože len cez ne sme schopný spoznať charakter a uveriteľnosť postavy
- pomôckou sú aj schematické poznámky (konanie postavy)

Epika:

- dialóg nie je natoľko nutný, pretože charakter postavy môže vyjadriť aj rozprávač
- poskytuje väčšie možnosti na zobrazenie vnútorného sveta postavy – väčší rozsah diela, možnosť viac opísať vnútorný svet postáv, ich pocity, konflikty, minulosť

1. idealizovaný typ postavy

- **stredovek:** pracovitý, modliaci sa človek, svätec
- **humanizmus a renesancia:** inteligencia
- **romantizmus:**

J. Botto: Smrť Jánošíkova - nepremožiteľný a silný hrdina

- **hyperbolizácia:** ľudia vnímajú hrdinu pozitívne, pretože im pomôže a môžu sa na neho spoľahnúť. Vlastnosti hrdinu sú zveličené
- spis z realistického obdobia by Jánošíka opísal ako nevoľníka, ktorý utečie k zbojníkom a utýraný zomiera na dereši
- romantizme bol potrebný silný hrdina, ktorý symbolizoval nádej

A. Sládkovič: Detvan

- postavy: Martin, Elena, Matáš – idealizácia
- Martin sa prizná kráľovi, že zabil jeho sokola
- Elena je verná a odmieta prsteň i ponuky od cudzieho muža (kráľ)
- Matáš ako spravodlivý panovník, ktorý odmení Martina za smrť zbojníka, ktorý sužoval ich okolie. Nepotrestá ho za zabitie svojho sokola

2. charakterový typ postavy

- **klasicizmus:** v postave je skoncentrované veľké množstvo osobnostných vlastností, ktoré sú spojené jednou dominantnou charakterovou črtou

Molière: Lakomec

- **charakterová črta:** lakomosť

- **osobnostné vlastnosti odvíjajúce sa od charakterovej črty:**

.zlý otec (nezáleží mu na šťastí svojich detí. Chce ich dať do manželstiev bez lásky, aby nemusel platiť veno)

.úžerník

. šetrí sám na sebe, nehovoriac o ostatných ľuďoch

. paranoje (bojí sa, že ho chce niekto okradnúť. Veľmi sa bojí o svoju truhličku s peniazmi)

3. sociálny typ postavy

- postava je zaradená do sociálneho prostredia a je s ním spätá

- má viaceré vonkajšie aj vnútorné vlastnosti, ktoré sú typické pre danú spoločenskú skupinu, na ktorú autor upriamil svoju pozornosť

M. Urban: Živý bič

- **notár Okolický:** má vyššie postavenie ako prostý dedinčania a uvedomuje si, že ľudia potrebujú jeho pomoc. Rozhodne sa svoje postavenie zneužiť a tak znásilní Evu, ktorá prosí o vyreklamovanie Adama

J.C. Hronský : Jozef Mak

- **Jozef Mak:** človek milión, prostý dedinčan, ktorému Boh udelil do vienka ukrižované ruky

M. Kukučín: Dom v stráni

- **Katica:** snaha o lepšie postavenie v spoločnosti, pritom na to nebola vhodná. Oplýva závišťou a hnevom

M. Kukučín: Keď Báčik z Chochoľova umrie

- **Aduš Domanický:** nemá nič, je skrachovaným zemanom, ale radšej vráti ukradnutý desiatok, než by mal poškodiť miesto odpočinku svojich blízkych

28. Vymenujte a stručne charakterizujte veršové systémy časomerný, sylabický, sylabotonický a ich uplatnenie v jednotlivých literárnych obdobiach. Vysvetlite pojem rým a charakterizujte druhy rýmov. Definujte verš a strofu. Charakterizujte voľný verš. Poznatky aplikujte na literárnych ukázkach.

Rytmus je založený na pravidelnom opakovaní rovnakých alebo podobných prvkov v určitej postupnosti, pravidelnosti. V poézii chápeme pod týmto pojmom pravidelné opakovanie zvukového prvku reči. Podľa toho rozoznávame i niekoľko veršových systémov, každý založený na opakovaní iného prvku reči.

Verš je považovaný za základnú jednotku rytmu, je to vlastne jeden riadok básnického textu, ktorý je vďaka rytmu zvukovo usporiadaný.

Rytmický impulz je prirodzené očakávanie čitateľa, že po skupine určitých rytmických jednotiek – organizovaných istým spôsobom, bude nasledovať jednotka organizovaná podobne, alebo úplne zhodne. Rytmický impulz môže byť teda vyvolaný striedaním dlhých a krátkych slabík, opakovaním rovnakého počtu slabík, striedaním prízvučných a neprízvučných slabík.

Prozódia je systém, akým je usporiadaný verš po rytmickej stránke. Rytmus sa vo všeobecnosti zakladá na opakovaní určitého jazykového prvku. Samotné opakovanie vytvára metrický impulz. Schéma, podľa ktorej sa určitý jazykový prvok vo verši opakuje, sa nazýva metrum. Metrum je však schéma dokonalá, je to norma, ktorej sa dá len priblížiť. Rytmus sa zväčša viac alebo menej od tejto normy odkláňa. Podľa toho, aký jazykový prvok tvorí rytmus, **rozlišujeme tieto prozodické systémy:**

Systém časomerný alebo časomiera:

– na tvorbe rytmu sa zúčastňuje dĺžka slabiky. Rytmus vzniká striedaním dlhých a krátkych slabík. Dĺžka slabík je merateľná časom – preto aj názov časomerná.

Jednotka na meranie dĺžky slabiky sa nazýva móra.

Na vyslovenie dlhej slabiky potrebujeme čas dvoch mór, na vyslovenie krátkej jednu móru. Slabika sama o sebe však nie je metrickou jednotkou – tú tvorí až po spojení s inými slabikami – vtedy sa volá stopa.

Stopa je tvorená dvoma alebo troma slabikami. V časomiere sa používajú stopy trochej dk, jamb kd, daktyl dkk, spondej dd – jedine daktyl je trojslabičný. V časomernom verši sa často nahrádza spondejská stopa daktylskou, pretože súčet mór je rovnaký – pri spondeji dve dlhé dávajú súčet štyroch mór, rovnako ako pri daktyle dve krátke dávajú dve móry a dlhá tiež dve, teda do kopy štyri móry.

Najznámejšie druhy časomerného verša sú hexameter (6- stopový daktylský alebo daktylsko – spondejský verš), pentameter (päťstopový daktylský verš). Spojenie hexametra a pentametra vytvára elegické distichon.

Sylabický prozodický system:

- voláme aj **slabičná prozódia**, vôbec sa neopiera o stopovú organizáciu verša. Na vytváraní rytmu sa podieľajú tieto rytmické prvky:

Rovnoslabičnosť (izosylabizmus)

Dieréza: intonačná prestávka deliaca verš na dve časti,

Spájanie veršov do dvojverší a dvojverší do štvorverší – súvisia spolu významovo

Združený rým

Rytmicko – syntaktický paralelizmus (keď je verš vlastne aj vetou, opakom je enjambement alebo veršový presah, kedy sa koniec verša nezhoduje s koncom vety)

Sylabická prozódia sa u nás uplatnila najmä v období štúrovského romantizmu. Korene tejto prozódie však siahajú ešte hlbšie – do obdobia slovenskej barokovej poézie a tvorby Hugolína Gavloviča.

Počet slabík vo veršoch nie je záväzný, napríklad štúrovci používali dvanásťslabičný verš (alexandrín), ale používal sa aj osemslabičný verš – oktosylab, alebo verše kombinované 8-6-8-6. Dôležitú rytmickú funkciu v sylabickej prozódii má aj časté opakovanie slov alebo skupín slov.

Sylabotonický veršový systém:

- (slabično-prízvučná prozódia) sa opäť opiera o stopovú organizáciu veršov.

Dôležitá však nie je dĺžka slabiky, ale jej **prízvučnosť, resp. neprízvučnosť, teda slovný prízvuk.**

Sylabotonická prozódia pozná len tri stopy, a to trochej (prízvuk a neprízvuk), jamb (neprízvuk a prízvuk) a daktyl (prízvuk, neprízvuk a neprízvuk)

Podľa toho, z akých stôp je verš tvorený, rozlišujeme verše trochejské, daktylské, jambické a daktylotrochejské. Aj tento druh prozódie predpokladá rovnaký počet slabík vo veršoch, tvoria však vždy pravidelné stopy – na rozdiel od sylabickej prozódie, teda rovnaký počet slabík vyplýva čisto z organizovanosti do stôp. Avšak z prísnej stopovej organizovanosti tejto prozódie vyplýva často i nebezpečenstvo prílišnej rytmickej jednotvárnosti. Tomuto nebezpečenstvu sa básnici vyhýbajú narušením ideálneho metra. Sylabotonická prozódia dosť výrazne narúša rytmicko-syntaktický paralelizmus, veršové presahy sú veľmi časté. Sú však používané za účelom odstránenia rytmickej jednotvárnosti. Signalizátorom konca verša je teda rým.

Existuje aj tonický veršový systém, ktorý je založený na mieste prízvuku vo verši, ale pre stály prízvuk v slovenčine nevyhovuje.

Prízvuk v slovenčine - v dvojslabičných a viacslabičných slovách je prízvuk vždy na prvej slabike. Slová typu pole, láska, mesiac majú prízvuk na prvej slabike a druhá je neprízvučná. Tvoria teda trochejské stopy. Slová typu koleso, vojaci, študenti sú jasnými prípadmi daktylu. Ak pred slovom stojí slabičná predložka prechádza prízvuk z prvej slabiky slova na túto predložku (na mesiac, do poľa, po láske) – vytvára sa tak tzv. slovný celok. Slovné celky tvoria ale aj jednoslabičné slová s inými jednoslabičnými alebo viacslabičnými slovami. Ak je slovný celok tvorený dvoma jednoslabičnými slovami, prízvuk je obvykle na prvom z nich (vtedy tvoria trochejské stopy) – náš spev, môj dom, svet je.... V slovenčine však existujú aj jednoslabičné slová, ktoré sú neprízvučné – sú to jednoslabičné spojky (a, i, aj, no, že, keď, ved') a príklonky (ma, tá, sa, mi, si, mu, ho, nás, vás, som, si, je, ste, sú, bol, by). Tieto slová tvoria slovné celky vždy so susediacimi slovami - neboj sa, dobre mi, vedel som...Štvorslabičné a viacslabičné slová a slovné celky majú tzv. vedľajší prízvuk. Na rozdiel od hlavného je slabší a nemá ani žiadnu gramatickú funkciu. V štvorslabičných slovách sa nachádza na tretej slabike, pri päťslabičných na štvrtej. Jedno slovo alebo slovný celok tak vytvára dve stopy.

Jambický verš začali do našej poézie zavádzať Vajanský a Hviezdoslav. Jamb je vzostupná stopa – na začiatok je potrebné klásť neprízvuk. Na začiatok veršov sa preto kladú najmä jednoslabičné slová (=anakrúza). Keďže je však ich

výskyt v slovenčine obmedzený, kladú sa sem miesto jednoslabičných aj trojslabičné – vzostupné metrum sa mení na zostupné, teda jambický rytmus sa vo veršoch naruší, ale v básni ako celku ostáva zachovaný.

Začína sa buď jednoslabičnými slovami ako keď, nie, len..., alebo keď verš porušuje syntakticko – rytmický paralelizmus, môže začínať neslabičnou predložkou v spojení s jednoslabičným slovom.

Voľný verš:

- je protikladom prísne rytmicky organizovaných veršov. Vznikol v literatúre koncom 19. storočia. Staré básnické formy odmietol z akéhosi protestu, snahy o oslobodenie myšlienok. Nemožno v ňom teda hľadať ani tradičné rytmické prvky. Pritom sa však vo všeobecnosti uznáva, že aj voľný verš má svoj rytmus, no dosahuje ho iným spôsobom. Od tradičného verša sa odlíšil hlavne tým, že ustúpil od rovnoslabičnosti. Môžeme v ňom síce miestami objaviť tendencie k určitému druhu stopovosti, ale tá je viac – menej náhodná, netvorí systém. Všeobecne sa uznáva, že nositeľom rytmu voľného verša je intonácia. Rovnaká intonácia veršov či celých veršových radov je daná ich rovnakou vetnou výstavbou – ide teda o veršový alebo vetný paralelizmus. Často sa môžeme stretnúť aj s intonačnou prestávkou ako nositeľkou rytmu.

Literárna teória psychologicky zdôvodňuje estetickú účinnosť voľného verša tým, že človek pri čítaní neustále očakáva opakovanie na základe istého metrického impulzu, na konci verša prichádza sklamanie, no na začiatku ďalšieho verša opäť očakávanie.

Rým je charakterizovaný ako zvuková zhoda slabík na konci veršov.

Združený rým je najjednoduchší typ rýmu, so schémou aa-bb

Prerývaný rým vzniká pravidelným spojením určitých veršov, pričom ostatné verše sa navzájom nerýmujú (napr. druhý a štvrtý verš) a-b-c-b

Striedavý rým je zložitejší v porovnaní s prerývaným rýmom, pretože sa rýmujú dva párne a dva nepárne verše. Stretáme sa s ním v sylabotonickej prozódii. a-b-a-b

Obkročný rým sa vyskytuje v prvých dvoch strofách sonetu, alebo samostatne. V štvorverší je to spojenie prvého a štvrtého verša a druhého s tretím. a-b-b-a

Postupný rým sa vyskytuje vo väčších strofách alebo v rámci dvoch strof. Schéma abc-abc

Strofa je vyšší rytmický celok, do ktorého sa spájajú verše. Strofa sa skladá z dvoch a viac veršov. Viac ako 14 veršové strofy sú však v slovenčine zriedkavé.

29. Sociálna téma (alkoholizmus) v slovenskej próze, špecifikujte vplyv problému na výchovu detí. Aktualizujte pre dnešok. Zaraďte ukážky do literárneho druhu a vymenujte jeho základné znaky. Zaraďte autorov ukážok do kontextu slovenskej literatúry. Charakterizujte realistickú metódu písania v slovenskej literatúre. Určte rozprávača ukážok.

30. Téma lásky v slovenskej poézii 19. až 21. storočia. Do akej miery sa líši jej spracovanie v jednotlivých literárnych obdobiach. Pracujte s ukázkami. Zaradte ukážky k literárnemu druhu, charakterizujte lyriku, vymenujte a bližšie špecifikujte najmenej tri lyrické žánre. Uvedte obrazné umelecké prostriedky, ktorými autori v ukázkach dosiahli umeleckú výpoveď.

Romantici bojujú medzi snom a skutočnosťou, citom a rozumom.

Realizmus sa snaží objektívne, pravdivo zobrazit každodenný život s jeho problémami. Často tu nachádzame obraz vypočítavých ľudských vzťahov i "vynútenej" lásky, na ktorú doplatia naivné a bezbranné ženy.

Modernisti zobrazujú lásku na základe konkrétneho zážitku človeka, ktorý sa, podobne ako romantici, zmieta medzi protikladmi: radosť a zúfalstvo, neha a vzdor, vernosť a nevera...

Romantizmus: Andrej Sládkovič – Marína – láska k žene a k vlasti

Realizmus: S. H. Vajanský – Tatry a more

Lit. moderna: J. Jesenský - Verše

Medzivojnová lit.: E. B. Lukáč – O láske neláskavej, J. Smrek – Cválajúce dni

Lit. Po roku 1945: J. Kostra – Moja rodná

Andrej Sládkovič – Marína

- je najkrajšia slovenská romantická skladba o láske.

Osobný ľúbostný zážitok je východiskom úvahy o zmysle života a mieste lásky, krásy a mladosti v ňom.

V prvých 7 strofách autor vyslovuje svoj ideál krásy, ktorého stelesnením je jeho Marína. Tento abstraktný ideál postupne nadobúda konkrétne črty, až pred čitateľom vystane reálny obraz Maríny. Po vykreslení predstáv básnik vyspieva svoje ľúbostné opojenie, silu a trvácnosť svojho citu.

Po tejto oslave krásy a lásky sa začína Sládkovičova obhajoba práva na lásku, polemiku so štúrovským odcudzením lásky ako niečoho nižšieho. Presvedča krajanov o svojich citoch, predstavuje Marínu ako vidinu, bohyňu anjelov.

V ďalších strofách vyrastá obraz Slovenska, v ktorom sa prelína básnikova láska k miloj a k vlasti. Autor sa oddáva vidinám, Marínu si predstavuje ako Madonu s dieťaťom v náručí, počúva jej spev a vyznanie. No nie nadhlo je mu dopriate len snívať o láske, Marína sa musí vydať. Zaľúbenci nedokázali ochrániť svoju lásku pred všemocnou silou peňazí a predajnej morálky.

V ďalšej časti sa Marína postupne mení na vidinu a vtedy autor uvažuje o láske ako o všeobecnom tvorivom životnom princípe, ktorý panuje v celom vesmíre. Hľadá princíp, ktorý by trvalejšie osvetľoval zmysel života a nachádza ho v mladosti, ktorú nevníma ako mladosť tela, ale stav ducha – túžbu človeka po kráse. Autor odoláva volaniu víly – Maríny, ktorá ho vábi do vln Hrona a večnosti, lebo ho potrebuje vlastť.

Janko Jesenský - Verše

Janko Jesenský v zbierke **Verše**, v ktorej prevláda ľúbostná tematika, predstavil ženu ako rovnocenného partnera mužovi, jemnú a citlivú bytosť. Lásku chápe ako prirodzený ľudský cit a zážitok, ktorý, aj keď niekedy prináša smútok a sklamanie, predsa človeka obohacuje. V jeho poviedkach z malomestského prostredia však nachádzame iný pohľad na partnerské vzťahy, v ktorých často prevláda nad čistou láskou vypočítavosť, intrigy, nevera, nerovnoprávne postavenie partnerov v manželstve atď.

Emil Boleslav Lukáč – O láske neláskavej

Emil Boleslav Lukáč, predstaviteľ medzivojnového neosymbolizmu, v zbierke **O láske neláskavej** zobrazil lásku v protikladných polohách: skrýva sa v nej rozkoš i utrpenie, očarenie i blúdenie. Má strach z lásky, ktorá mu priniesla viac smútku, sklamania a utrpenia než uspokojenia. Jeho poézia je pesimistická, autor má dokonca sklony k sebatrýzneniu.

Ján Smrek – Cválajúce dni

Vitalista **Ján Smrek** oslavuje život, ženy, lásku, priateľstvo, mladosť a všetko, čo robí život krajším. Také sú jeho zbierky **Cválajúce dni**, **Božské uzly** a **Iba oči**. V básnickej skladbe **Básnik a žena** opisuje lúboštný vzťah medzi básnikom a jeho obdivovateľkou na pozadí štyroch ročných období.

S. H. Vajanský – Tatry a more

Prvá Vajanského básnická zbierka obsahuje lyrickú a lyricko-epickú poéziu, rôznorodú s ohľadom na nastolené témy, spôsob spracovania a poetickú formu. Považuje sa za prelom vo vývine slovenskej poézie, v zmysle formovania literárneho realizmu a presadzovania slabičného prízvučného veršového systému.

Autor do nej zahrnul tvorbu z rokov 1873 – 1879, čiastočne už časopisecky publikovanú (Černokňažník, Národné noviny, Orol). Zbierku uvádza motto ruského básnika, dramatika a filozofa A. S. Chomiakova (1804 – 1860) a venovanie českému básnikovi Adolfovi Heydukovi (1835 – 1923), čo možno vnímať ako autorovo ideové prihlásenie sa k myšlienkam o silnej úlohe ruského národa na jednej strane a blízkom vzťahu slovenskej a českej kultúry a umenia na strane druhej. Už samotný názov **Tatry a more** sa chápal ako proklamatívny a programový.

Kniha má sedem častí: **Zvuky**, **Maják**, **Jaderské listy**, **Sny a báje**, **Ratmír**, **Herodes** a **Dozvuky**. Centrálné postavenie však majú dve skladby: **romantická lyricko-epická skladba Maják** o pomste strážcu majáka Lubraga a epická báseň **Herodes**, reagujúca na odvážanie slovenských sirôt do maďarských krajov po cholere v roku 1873.

Ján Kostra – Moja rodná

- zbierka **Moja rodná** – motívy domova, lyrické vyznanie lásky domovine

- báseň **Moja rodná** – vyjadruje tu lásku k rodnej krajine, lyrický hrdina sa túla svetom, kochal sa krásami cudziny, užíval si radosť cudziny, no boli to len bledé krásy; rodná zem ho verne čakala, trpezlivo, nechválená, skromná, žila svojím jednoduchým životom; keď sa vrátil, pocítil jej teplo, vrúcnosť, pohostinnosť, pokoj, rozhodne sa, že už nikdy neodíde, lebo domov mu poskytuje všetko po čom túži; kompozične je postavená na porovnaní cudziny a domova, autor využíva motívy z domova a prírody, cíti farby, 3. stupeň prídavného mena (symploké)

Lyrika:

Lyrika (latin. lyrika mele - lýrou sprevádzané verše) je jeden z troch základných druhov meleckej literatúry spolu s drámou a epikou.

V lyrike sa predváža autorov vzťah ku skutočnosti ako bezprostredný zážitok, ako záznam faktov, vyjadrovanie subjektívnych reakcií, pocitov, nálad a myšlienok.

Na rozdiel od epiky a drámy lyrika pri práci s témou nerešpektuje časovú následnosť (je nesujetová, nedejová).

Čas v lyrike sa nepohybuje od minulosti k budúcnosti, nemá príznaky uplývania, lyrický zážitok pociťujeme ako trvale platný.

Najvlastnejšou formou lyrického prejavu je verš.

Klasické lyrické žánre:

- **Óda** – oslavná báseň (viaže sa na významnú osobnosť – Sopha, Óda na Afroditu)
- **Príležitostná báseň** – viaže sa na výnimočnú časovú udalosť – P.O.Hviezdoslav, Krvavé sonety (podnetom je udalosť)
- **Hymna** -druh ódy – J. Matuška, Nad Tatrou sa blíska
- **Elégia (žalospev)** – báseň smutného obsahu – J. Kollár, Slávy Dcéra
- **Epigram** – stručná báseň vjadrujúca životnú pravdu – Slovenské dvojnásobné epigrammata
- **Idyla (selanka)** – báseň oslavujúca život v prírode, dedinský život – krása roľníckeho života
- **Žalm** – náboženská pieseň smutného obsahu
- **Pieseň** – najrozšírenejší typ básne, spája poéziu s hudbou
- **Sonnet** – nazámejšia forma, má záväzný počet veršov (14), člení sa 4-4-3-3 alebo 4-4-6. Jeden sonnet vyjadruje 1 ucelenú myšlienku. – P.O.Hviezdoslav, Krvavé sonety

Novšie lyrické žánre: (19. – 20. storočie)

- **Pásmo** – žáner modernej poézie, veľký rozsah, polytematickosť, znadlivo nesúvisia témy sa radia voľne, spája ich hlavná téma – Alkoholy – pásmo
- **Kaligram** – (grafické pieseň) text básne je usporiadaný do obrázka